

KULTÚRA

ROČNÍK XIII. – č. 10

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

19. MÁJA 2010

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0903 846 313 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 1,00€

Len pred pár rokmi sme boli prekvapení, keď nám i celému svetu výskumníci Chicagskej univerzity vyhlásili, že podľa ich odborného prieskumu dnešní obyvatelia Slovenska majú najnižší stupeň národného povedomia a následne aj najmenej národnej hrdosti v celom geografickom priestore niekdajších satelitných štátnych útvarov pod hegemoniou ZSSR. Pre nás, ktorí sme žili v najrozličnejších krajinách západnej Európy aj ďalekého zámoria, to nebol nijaký objav. Udivení a sklamaní sme to konštatovali už v roku 1990, keď sme po desiatkach rokov mohli opäť navštíviť svoju vlasť. Veď viacerých z nás, ktorí vtedy prejavili verejne svoju lásku k slovenskému národu, svoje živé národné vedomie a hrdosť naň, veľká časť najmä vzdelanejších vrstiev tu na Slovensku hneď biľagovala ako nacionalistov či až šovinistov, ba nechýbali aj takí, čo v prejavoch ná-

...A LÁSKA K VLASTI

MILAN S. ĎURICA

rodného vedomia a hrdosti videli strašiaka fašizmu. Zatiaľ sme my Slováci z normálnych demokratických štátov sveta nerobili nič iné, iba sme sa vyjadrovali a správali tak, ako sme to dlhodobo pozorovali a osvojili si podľa správania sa slobodných príslušníkov všetkých normálnych národov na svete.

Spomenutý výsledok amerických sociológov len potvrdil, že náš údiv bol oprávnený a že reakcia časti slovenskej inteligencie iba dokazovala, že jej a značnej časti obyvateľstva dnešného Slovenska chýba čosi, čo sa v nepomerne vyššej miere oprávnene a zákonito prejavuje u všetkých národov Európy.

Najnovšie sme zažili neraz až nechutné reakcie a organizované protesty proti navrhovaným zákonom zameraným na pestovanie národného uvedomenia a lásky k národu. Obidva tieto zákony boli síce potom schválené legálnou väčšinou poslancov Národnej rady SR, ale nepochopiteľne odmietnuté hlavou štátu, ktorá sa už roky slovami hrdo hlási k národnému a sociálnemu zameraniu.

Aj tento zrejmy rozpor medzi slovami a faktami nás núti položiť si otázku: Prečo sú dnes mnohí Slováci takí, akí sú? Prečo sa v takej extrémnej miere odlišujú od všetkých ostatných národov Európy, ba i celého kultúrneho sveta?

Na vyčerpávajúcu odpoveď by sme potrebovali celú knihu. Tu sa pokúsím odpovedať iba poukázaním na jednu z najzákladnejších a ľahko evidovateľných príčin tohto stavu.

Národné vedomie a následná národná hrdosť sú podmienené dvoma faktormi, vyplývajúcimi zo samej podstaty ľudskej bytosti. Prvým je faktor fyzicko-biologický a druhým faktor duchovno-kultúrny. Obidve tieto zložky patria k sebe ako telo a duša človeka. Podobne ako iba harmonický súlad a rozvoj týchto dvoch zložiek vytvára z človeka opravdivú osobnosť jednotlivca, tak aj spoločenstvo ľudí príbuzného po-

vodu a im vlastnej osobitnej kultúry vytvára plnohodnotný národ.

V našom stredoeurópskom geopolitickom a kultúrnom priestore hlavnými národotvornými faktormi boli mocensko-štátna štruktúra a cirkevno-náboženská organizácia. My sme Slovákm, lebo naši vzdialení stredovekí predkovia už od 7. storočia začali prekonávať pôvodné spoločenské štruktúry rozšírených kmeňových zoskupení a pod vplyvom pozostalosti Rímskej ríše a nadvlády ázijských Avarov si vytvorili prvé nadkmeňové obranné vojensko-politické štruktúry, z ktorých ako prví v tomto priestore - vyše sto rokov pred susednými príbuznými kmeňmi - zriadili si aj mocensko-politické útvary predfeudálnej a ranofeudálnej formy. Už s druhou polovicou 9. storočia - podobne s chronologickým náskokom aj niekoľkých storočí pred inými slovanskými národmi - naši stredovekí predkovia si

dokázali zriadiť aj vlastnú cirkevno-náboženskú organizáciu závislú priamo od rímskeho pápeža. Tieto dva faktory podmienovali etnogenézu Slovákov podobne ako neskôr u všetkých našich západných, severných aj východných slovanských susedov.

Tento sľubný začiatok bol však drasticky zaskočený postupnou stratou vlastnej národnej štátnosti už od začiatkov 10. storočia. No práve historický fakt, že napriek chýbajúcej dlhodobej účinnosti tohto základného faktora etnogenézy si slovenský národ podnes zachoval svoju identitu, dokazuje, že už vtedy, v čase straty svojej štátnosti, proces jeho etnogenézy musel dosiahnuť takú kvalitu národnej identity, že ju nemohol zmazať ani historický vývoj v nepriaznivých politických podmienkach.

(Pokračovanie na 3. strane)

Keď si človek spätne prečíta prejavy ústavných činiteľov alebo hoci len predsedov politických strán spred dvadsiatich rokov, nemôže sa zbaviť dojmu, že sme všetci žili akoby nadrogovaní alebo to boli časy dokonalej lži. Periodicky nás naši láskaví milovníci pravdy pozývali uťahovať si opasky, lebo čoskoro to už nastane, nakoniec k nám zostúpi tučnučký boh konzumu. A ešte jednu podmienku bolo treba splniť. Kultúru bolo treba dočasne vystáňovať na balkón.

Dnes už vieme, že slovičko dočasne v slovníku toho boha konzumu značí naveky.

Prvoradejšia ako učebnice, obnova pamiatok, rozvoj umenia a literatúry bolo oddžovanie bánk a ich privatizácia, rozdávanie zlatých

Dobre už bolo?!

TEODOR KRIŽKA

vajec hospodárstva. Kým sa tak dialo, my sme sa vadili medzi sebou o vývoji chrústov. Zamestnali nám celý duševný potenciál únosom či zavlečením mladíka, o ktorom dnes už ani nepočuť. Za osem rokov, čo to bola téma číslo jeden, nám sprivatizovali aj hokerlík pod zadkom. A nielen to, voviedli nás do raja, v ktorom kraľujú nadnárodné banky a nadnárodné monopoly.

Tie isté banky, ktorým sme z vďaky za teplú smrť náruc tak lacno odovzdali bankový sektor, puchli naďalej na integrujúcich sa krajinách. Už sme písali, že naše krajiny sanovali krízu Západu a oddalili tak hospodársku krízu o dvadsať rokov. No a dnes musíme - paradoxne - zachraňovať Grécko. Veď prečo by aj nie. Nič iné nám nezostáva, ak nechceme prísť o poslednú ilúziu, že opäť nejde iba o investíciu kapitálu s úrokom, na aký by v súčasnosti nemohli inak ani pomyslieť.

Situácia vôbec nie je ružová. Štáty pod tlakom okolností budú pravdepodobne postavené pred rozhodnutie, buď sa vzdajú ďalších právomocí a odsúhlasia nový model superštátu, alebo riziko štátnych bankrotov bude pokračovať dominovým efektom.

Už sme si viackrát povedali, že v dvadsiatom storočí bol rozvoj strednej a východnej Európy brzdený či rovno prerušovaný každých dvadsať rokov. A po dvadsiatich rokoch od pádu komunizmu a novej etapy obetí to tu máme zas. Najprv v podobe hospodárskej krízy, teraz v podobe pomoci Grécku. Chudobný musí pomáhať bohatšiemu. Nevinný vinnému...

Podľa všetkého svetová politika sa v ničom nelíši od obyčajného výpalníctva. Naostatok, stačí si prezrieť panorámu tvári svetových politikov. Uprostred zástupu luhárov, ktorí davy krmia lacnými frázami a za ich chrptom proti vôli väčšiny uskutočňujú Nový svetový poriadok, ako sa eufemisticky nazýva trockistická podoba budúcej „mäkkej“ diktatúry, ozaj ťažko nájsť vierohodnú tvár.

(Pokračovanie na 2. strane)

www.kultura-fb.sk

JOZEF HLUŠEK

Čo čaká Európu?

Nemci zahľadení do seba

Ak sa vyskytne isté globálne riziko, každý štát vrátane Slovenska by sa mal usilovať využiť ho na to, aby vykonal čosi, čo je nevyhnutné, ale za iných, „bežných“, okolností, nevykonateľné. Veľké štáty sa takúto situáciu usilujú využiť na to, aby vykonal čosi „veľké“ píše sociológ Ulrich Beck, emeritný profesor na Univerzite v Mníchove a profesor na London School of Economics, v článku „Nemecký €-nacionalizmus“, ktorý publikoval španielsky El País pod názvom Nemecký €-nacionalizmus. Treba dodať, že tie, ktorým sa to podarí, prepisujú históriu, pozitívne alebo negatívne. V uplynulom storočí sa takéto globálne riziko vyskytlo trikrát a trikrát ho na čosi „veľké“ využili práve Nemci. Dvakrát sa im to „veľké“ nevyplatilo a boli z toho dve porážky na hlavu vo svetových vojnách. Ani to ich neodradilo, aby nepokúšali osud po tretíkrát a - vyšlo im to. Zjednotili svoj rozdelený národ do jedného štátu.

Dnes, po cca dvadsiatich rokoch relatívne pokojného vývoja v Európe, stojíme opäť pred globálnym rizikom - kolapsom finančného, ekonomického a sociálneho systému - a Nemci sa pokúšajú opäť využiť situáciu. Beck píše, že nemecká kancelárka Angela Merkelová, využila krízu európskej meny na to, aby preorientovala slabiny finančnej politiky eurozóny smerom k nemeckej Európe a nehovorí do vetra. Je očividné, že (nielen) v dôsledku finančnej a hospodárskej krízy sa viaceré členské štáty Európskej únie vysoko zadlžili a keďže ani dnes nie je hospodárska recesia zažehnaná, musia sa obavami pozeráť do budúcnosti. Týka sa to najmä tzv. postsocialistických štátov, no nielen ich. Výsoká nezamestnanosť ohrozuje vývoj napr. aj v Španielsku, Taliansku a ďalších „starých“ členských štátov EÚ. Má za následok zhoršovanie aj tak zlej sociálnej situácie obyvateľstva a štáty zdroje na vykrytie i tých najnutnejších potrieb jednoducho nemajú. Banky niektorým z nich už odmietajú požičať buď preto, že im nesplácajú staré dlhy, alebo preto, že nedôverujú ich schopnosti splácať nové pôžičky. Prijatí akési „miklošovské“ balíčky opatrení - ako to týmto štátom radí MMF a SB - sa vlády obávajú preto, lebo ďalšie uťahovanie opaskov môže viesť k občianskym nepokojom, ktoré by situáciu ešte zhoršili.

Čo by teda mali robiť solventnejšie štáty ako Nemecko a čo by mala robiť EÚ? Mali by sme Grécko a ďalšie 3-4 štáty, ktorým bezprostredne hrozí podobný osud, ponechať, nech si riešia svoje problémy sami, alebo im pomáhajú, aby sa pozviechali a vyhli štátnemu bankrotu?

Nemecko vidí tento moment ako príležitosť poukázať na svoju, tzv. nemeckú cestu k úspechu a nechce sa podvoliť, aby po tom, čo už v histórii pretrpelo, ešte aj teraz zo svojej peňaženky sanelo deficit svojich žiadostivých európskych susedov. Možno preto aj „naše“ (azda nie už iba nemecké?) médiá masírujú podvedomie občanov proti Ficovi, za to, že súhlasil s pôžičkou SR Grécku. No, kým postoj Nemecka (najmä vo vzťahu ku Grécku) je pochopiteľný, hoci neložický, Ficov postoj je vysoko racionálny za čo si zaslúži pochvalu, nie kritiku - pravda, to by „naše“ médiá museli byť skutočne naše a naši kritizujúci (mliečni) ekonomickí experti o ekonomike čosi vedieť. Logika pomoci Grécku má totiž veľmi ďaleko k akémusi samaritanizmu, naopak, je veľmi pragmatická. Zakladá sa na poznani, že krach štátu ako je Grécko by azda EÚ - hoci so stratami väčšími, ako je dohodnutá pomoc - ešte akosi ustála a euro sa napokon na istej úrovni stabilizovalo. Ale čo ak vyhlási štátny bankrot ktosi ďalší, napr. Španielsko? To by už európske hospodárstvo nezvládlo. Ak by takýto vývoj nezvládla Európa, nemôže ho zvládnuť ani samotné Nemecko, hoci je v EÚ najsilnejšie a najvitalnejšie.

Podľa U. Becka pragmatickí Európania (rozumej v Nemecku) vidia riešenie v tzv. recipročnom nacionalizme, ktorý spočíva v zásade, že každý štát má autonómiu a teda aj právo riešiť autonómne svoje finančné a hospodárske problémy. Pritom každý národ musí vziať na vedomie zvrchovanosť ostatných európskych národov a veci riešiť tak, aby zabránil odozve negatívnych dopadov svojich rozhodnutí na iné národy. Toto vide nie je založené na troch princípoch: rovnosti práv, konsenze pokiaľ ide o prijaté prostriedky a na recipročnej zodpovednosti. Automatický však z neho vyplýva závažný a nevyhnutný dôsledok: striktné odmietnutie ďalšieho rozširovania kompetencií EÚ v oblasti ekonomickej politiky. Podľa U. Becka však tento model recipročného nacionalizmu môže azda aj fungovať, ale iba v obdobiach prosperity. Dodajme, že aj v takom prípade by

možno mohol fungovať v Nemecku a ďalších veľkých ekonomikách, no v žiadnom prípade nie je použiteľný pre naše malé Slovensko, ba ani pre štáty podstatne väčšie ako je ten náš.

V časoch, ktoré prežívame, keď existuje reálna (a zatiaľ nezažehnaná) hrozba demontáže eura, je riešenie založené na tzv. recipročnom nacionalizme v celom rozsahu, teda aj v prípade Nemecka, odsúdené na neúspech. Pretože, ako poznamenáva Beck, „rozpočtové a finančné politiky, sociálne systémy a finančné rozpory sa zmenia na explozívne politické bremená“. Súčasne varuje, že niet v Európe takého silného štátu, ani Nemecko, ktorý by dokázal všetky ostatné „sotiť do trasoviska“. Naopak, práve teraz sa najzreteľnejšie ukazuje, ako veľmi sme už všetci navzájom (finančne, ekonomicky, sociálne) prepojení: je reálna hrozba, že ak čo len jeden štát skrachuje, do priepasti strhne za sebou aj všetky ostatné. Kuvikom, ktorí by chceli tvrdiť, že sme si mohli ušetriť tieto problémy, keby sme sa „nehrnuli“ za eurom, odporúčam, aby sa oboznámili s názorom ČNB, zástupcov zamestnávateľských zväzov a českých ekonómov, ako všetci banujú, že premeškali príležitosť prejsť na euro s nami alebo ešte skôr. A sledovať ďalší vývoj KČ.

Aktuálne finančné riziká doslova prikazujú spolupracovať aj vtedy, keď kľúčoví hráči, ako je nemecká kancelárka, nevidia na to dôvod. Tento fakt si uvedomuje väčšina vlád, preto prijatie Merkelovej počas samitu EÚ v Bruseli bolo zdržanlivé (no nie nepriateľské). Ako sa ukázalo v diskusii, v odmietaní pomoci Grécku zostala na samite Merkelová osamotená. To ju napokon prinútilo kreovať vlastnú iniciatívu riešenia situácie a predstaviť ju európskym ľuďom. Podľa Becka sa v kríze eura vyvolanej krízou Grécka vykryštalizovali nové mocenské vzťahy. Ukázalo sa, že ak ide o konečné rozhodnutie neprijímajú ho Európska komisia ani prezident EÚ, ba ani predseda Rady EÚ. Neprijímajú ho však ani Francúzsko, Taliansko, Španielsko či Spojené kráľovstvo; „v hodine pravdy“ koná nemecká kancelárka Merkelová, Sarkozy jej len sekunduje.

Mocenské postavenie nemeckej kancelárky na európskej politickej šachovnici Beck hodnotí veľmi výstižne týmito slovami: „Angela Merkelová nie je Angela Kohlová ani Angela Brandtová. Nie je ani Maggie Merkelová, je Angela Bushová. Rovnakým spôsobom ako prezident Bush II. využil riziko terorizmu, aby ostatnému svetu vo vojne proti teroru nanútil svoj unilateralizmus, využila Angela Bush finančné riziko pre Európu, aby ostatným Európanom vnútila politiku nemeckej stability“.

Nemecká marka bola veľmi dlho synonymom nemeckej moci. To isté bude zrejme platiť aj pre euro. Posun od osoby kancelárky Merkelovej k „nemeckému euru“ má však širší rámec, ktorý v sebe zahŕňa ekonomiku, zahraničnú politiku, aj účinkovanie nemeckej armády v zahraničí. Kancelárka hovorí v mene národa, ktorý sa zahľadel do seba. Súčasný Nemecko, podľa Becka, devaluje svoje záväzky a putá s Európou a svoju ďalšiu budúcnosť vidí buď ako „veľké Švajčiarsko“, alebo ako „malá Čína“. Nemecko redefinuje zmysel svojej ústavnej histórie po II. svetovej vojne v zmysle národného samoreferenčného štátu, a tak v Európe opäť oživuje „nemeckú otázku“.

Pokračuje: „Nemecká povojnová zahraničná politika bola charakteristická svojou modernosťou spočívajúcou v postnacionalizme, multilateralizme, ekonomickosti. Obhajovala princíp všestrannej vzájomnej závislosti, v hľadaní priateľov na všetkých svetových stranách, deklarovala opätovne, že nemá žiadnych nepriateľov. „Moc“, to bolo pre ňu takmer neslušné slovo, nahrádzala ho slovom „zodpovednosť“ a národné záujmy vždy ukrývala hlboko na dno diplomatického kufrika, na ktorom museli byť viditeľné zdobeným stehom vyšité slová Európa, mier, spolupráca, stabilita, normálne vzťahy a tiež humanizmus. Možno sa iba zdá, alebo je to skutočne tak, že v preambule nemeckej ústavy zjednotená Európa už nie je majákom nemeckej politiky a národnej idey? Skutočne Nemci majú iba samých seba? Ak by to bolo tak, značilo by to, že najlepšie časy Nemecka i Európy sú už len minulosťou. V takom prípade by EÚ bola na spätočnej ceste k zóne voľného obchodu de luxe.“

Áká bude Európa s Nemeckom samým pre seba? A podľaňe vôbec ilúzií, že mu tak bude lepšie? Posledný vývoj v rokovaniach lídrov členských štátov EÚ o pomoci Grécku naznačuje, že „pragmatickí Európania“ (okrem tých našich, slovenských) azda pochopili zmysel a význam európskej solidarity.

Dobre už bolo ?!

(Dokončenie z 1. strany)

Nech nikto nezostane na pochybách, že náhle útoky na kresťanstvo, osobitne na Kатоlickú cirkev a na jej pápeža, nie sú iba jedným zo systémových krokov. Je to príprava luzy, ktorá uverí všetkému, ako uverila nacizmu a komunizmu, že likvidácia alebo aspoň znefunkčenie cirkvi je základnou premisou „pokroku“. Ničomu inému neslúži pornopriemysel, pokus preorientovať človeka na homosexuálnu formu vzťahov, feminizmus a vôbec, úplná likvidácia zmyslu pre mravnosť a estetický vkus.

Varovali sme pred tým trinásť rokov a varujeme stále. Ale čo z toho, keď vstupom do vrcholovej politiky aj tie najväčšie nádejné osobnosti strácajú charakter. Začína sa to výhovorkami, že predpokladom úspechu je kompromis. No po desiatich kompromisoch si už ani nespočítam, v mene akých ideálov sa to „obetovali“. Svoj osobný úspech stotožňujú s úspechom celého národa. A veď odjakživa platí, syty hladnému neverí...

A tak sa máme na čo tešiť. Jedno je však isté, bohatí budú naďalej bohatnúť a chudobným zostanú iba ruky pre plač, prípadne policajné obušky a slzotvorný plyn. No čo kultúra? Tá zostane naďalej na balkóne. Pravda, okrem tej poklesnutej, ktorá je plesnivou náplastou na ubolené a rozhnevané duše, aby svoje frustrácie z nespravodlivého vývoja ventilovali pri sledovaní telenoviel, tolksou, na muzikáloch pofidérnej kvality, v duchovne vyprázdnených divadlách plných obscenností, pri čítaní lascivných románov. A komu sa to máli, nech beží na futbal a v zime na hokej.

No a na tých, ktorí majú ešte stále v hlavách čisté, nevymyté mozgy, predsa existujú strážne psy - médiá. Skompromitujú ich prv, ako by sa ozvali. Napríklad aj tým, že im určila osvedčenú diagnózu - sklon ku konštruovaniu konšpiratívnych teórií, ako si to len celkom nedávno nanečisto odskúšal jeden z tzv. mienkotvorných denníkov.

TEODOR KRIŽKA

Kresba: Andrej Mišanek

Prečo nemá stáť socha T. G. M. na Vajanského nábreží

Pamätníky by sa mali stavať významným osobnostiam, ktoré sa zaslúžili o povznesenie národa. Slovinci nemajú dôvod Masarykovi stavať pamätníky z nasledovných dôvodov:

1. Nedodržiaval Pittsburskú dohodu, ktorú podpísal, ale neskôr prehlásil za falzum, čím sa stal virolovným politikom. Tým bol vynútený 20 ročný zápas o autonómiu. A. Hlinka už v roku 1920 bol uväznený na Mírove za to, že protestoval proti nedodržaniu dohody.

2. Masaryk nikdy neuznával Slovákov ako svojbytný národ. Slovinci boli preňho „jenom vetev českého národa“. Vo Washingtone 18. okt. 1918 vydal „Vyhlásenie nezávislosti československého národa dočasnou vládou Československa“, kde sfalšovali podpis Štefánika. Štefánik poslal protestný telegram, čím začal jeho spor s Masarykom a Benešom. Proti označeniu Slovákov za „československý národ“ protestovali aj americkí Slovinci.

3. Hlásané humanistické a demokratické idey nepremietali do života. Nastolený bol tvrdý centralizmus, zavládla cenzúra, nepovolil zriadiť katolícke gymnázia, oponenti čechoslovakizmu boli prenasledovaní a väznení.

4. Mal zásluhy na vzniku Česko-Slovenskej republiky, ale rovnaké ak nie väčšie na jej zániku. Svedčí o tom rozpad ČSR. Slovensko bolo pre českých politikov kolóniou.

5. Zradil Štefánika. Menoval ho za akéhosi ministra vojny, pričom za ministra obrany menoval Klofáča. Napriek protestu rodiny nedal riadne vyšetriť smrť Štefánika, aj keď vedel, že výpovede svedkov, hlavne vojakov, hovorili o streľbe na lietadlo.

6. Masaryk sa pre svoje názory uverejnené v „Čase“ už v roku 1910 dostal do ostrého sporu so Svetožárom Hurbanom Vajanským, ku ktorému sa pridali Hviezdoslav i Škultéty.

Argumenty voči názorom iniciátorov:

a) Vraj tým, že „Štefánik stojí na Petříně, Masaryk by mal stáť na mieste nám blízkom“.

Keby vedeli, kde je socha Štefánika na Petříně umiestnená, nemohli by to povedať. Umiestnili ju na zastrčenom dvore pri bočnom vchode prístavby k hvezdárni s nevhodnou architektúrou, kde ju vidia iba zamestnanci. Napokon stváranie Štefánika ako anonymného pilota, nemá nič spoločné s jeho podobou ani s hvezdárňou. Je to hanba a takéto znecutenie si Štefánik naozaj nezaslúži. Potom radšej nič.

b) Vraj Masaryk mal podstatný podiel na vymávaní sa Slovákov z maďarizácie.

V skutočnosti oveľa väčší podiel na tom majú Nór Björnsterne Björnson, Škót Scotus Viator (R.W. Seton - Watson) a Moravák Alois Kolisek.

c) Vraj mal podstatné zásluhy na teritoriálnom vymedzení Slovenska, vrátane Bratislavy.

O slovensko - maďarských hraniciach v roku 1919 rozhodovali veľmoci a hlavne francúzski generáli, ktorí brali do ohľadu samourčovací právo, rozloženie etnické, ako aj bezpečnostné hľadisko.

d) Vraj mal podstatný podiel na dotvorení moderného slovenského národa (školy, kultúra).

Masaryk mal predstavu, že Slovinci vplyvom českých učiteľov budú o 30 - 40 rokov počešteni. Francúzskemu redaktorovi Ch. Richepierr-ovi povedal: „Niet slovenského národa, to je výmysel maďarskej propagandy. Zakladáme na Slovensku školy. Musíme počkať na ich výsledky. O jednu generáciu nebude rozdiel medzi dvoma vetvami nášho národa.“ Tento cieľ sa však celkom nevydaril, lebo mnohí českí učitelia boli veľkorysí, snažili sa deti dobre učiť, kultúrne a vedomostne povzniesť. Príkladom môžu byť bratia Plickovci a ďalší.

Postavenie sochy kontroverzného Masaryka v Bratislave škodí vzájomným vzťahom Čechov a Slovákov. Ak má niekto nárok, aby jeho socha stála pred Slovenským národným múzeom, tak je to jednoducho zakladateľ slovenského múzejníctva Andrej Kmet'.

STANISLAV MÁJEK

*Zem však bola pustá
a prázdna,
tma bola nad priepasťou
a Duch Boží sa vznášal
nad vodami.
Tu povedal Boh:
„Bud' svetlo!“
a bolo svetlo.*

*Boh videl, že svetlo je dobré;
i oddelil svetlo od tmy.
A Boh nazval svetlo „dňom“
a tmu nazval „nocou“.*

Gn 1;2-5

Tma nie je nič iné ako zvestovanie príchodu slnka. Slzy sú predvoj dúhy. Takto som si sformulovala osobnú životnú skúsenosť. K tomuto postoj, k tejto filozofii som dospela po mnohých tmách a svetlách striedajúcich sa v mojom vlastnom živote. Iste by so mnou nesúhlasil Edison, ktorý po objavení žiarovky povedal: ja zmením noc na deň - a General Electric publikoval nádherné farebné reklamné plagáty, kde Edison na jednej ruke drží celú zemeguľu, ktorá žiari... Svetlo sa stalo symbolom pokroku a tma symbolom tmárstva, zanedbanosti, tuposti, nevzdelanosti a podobne.

Ale aká je pravda? Mnohí vedci spájajú onen výrok - fiat lux - s veľmi konkrétnym bodom, ktorému hovoria Big Beng - veľký tresk a fiat lux, to je podľa nich asi to isté... je to veľmi dlhé obdobie, v ktorom sa všetko živé na zemi vyvíjalo za pravidelného striedania svetla a tmy. Presne ako opisuje prvý deň stvorenia sveta kniha Genesis... v noci má byť tma. ...v noci má byť tma. A vďaka pouličnému osvetleniu hviezdy zmizli z oblohy. Hviezdy nie sú. Keď si uvedomíme, čo sa vlastne stalo s nocou, je to hlboký zásah práve do Božieho zriadenia alebo utvorenia sveta. Tma totiž nie je len symbol nejakej inej farby, ale v tme, jedine v tme sa produkuje látka, ktorá sa volá melatonín. To je hormón, ktorý je vlastne synchronizátorom toho, čo nazývame „vnútorné hodiny“. A keď nie je tma, melatonín sa nevytvára. Ľudia, a je ich čoraz viac, nevedia v noci spať, užívajú lieky na spanie, proti depresii, anxiolitiká. Tma je nevyhnutná zložka života. (Bado)

Profesor Bado teda zdieľa spolu so mnou pozitívny postoj voči tme a vníma ju ako nevyhnutnú súčasť života. Aj Ján z Kríža by mi isto dal za pravdu a tmu by dokonca nazval svojou priateľkou - zvestovateľkou príchodu svetla.

Kontemplujúci život P. Michala Fedora som však spoznala ešte jeden rozmer fenoménu tmy a dostala odpoveď na otázku o jej význame v duchovnom živote.

Býva takmer pravidlo, že dostávame odpovede na otázky, keď ich najmenej očakávame. Ale aj tak výlučne iba vtedy, ak má človek sluch alebo zrak už natoľko zosilnený utrpením, že je schopný tú odpoveď počuť alebo vidieť v určitej, vopred nevypočítateľnej, uzlovej udalosti. Sme oslovení cez priebeh nášho vlastného života v spojitosti s dejom iných životov.

Pozrime sa teda na životný príbeh P. Michala Fedora, ktorý by sme mohli pokojne nazvať cestou so svetlom k svetlu v tme. Ako on vnímal fenomény svetla a tmy? Aká bola jeho životná filozofia a postoj k týmto dvom paradoxným fenoménom?

Na svoju životnú púť za svetlom vykročil 25. apríla 1929 v Slanskom Novom Meste ako najstarší syn maloroľníka Michala a Johany, rod. Tomkovej. Mal šiestich súrodencov. V rodisku r.1941 ukončil ľudovú školu a začal študovať na Štátnej meštianskej škole v Trebišove, potom na Obchod-

ANDREA HORVÁTHOVÁ

So svetlom k svetlu v tme

nej akadémii v Košiciach. Keďže mladý Michal pochádzal z chudobnej rodiny, štúdiá si v značnej miere hradil sám. Pracoval ako robotník na železnici, živil sa súkromným vyučovaním slabších žiakov. Chudoba bola prekážkou na ceste k jeho cieľu, ktorým bolo vzdelanie. No zároveň mu ukázala v živote nový smer, a to pomoc ľuďom, ktorí ju potrebujú. V tomto čase v ňom silnela túžba zasvätiť svoj život Cirkvi. Túžba prerástla v presvedčenie a v konečné rozhodnutie. Cestu k duchovnému povolaniu nastupuje v prešovskom gréckokatolíckom seminári, ale už zakrátko po vstupe sa rozhoduje pre rehoľný život. Do Spoločnosti Ježišovej vstupuje 1. marca 1950, ani nie šesť týždňov pred povestnou „barbarskou nocou“. Tma teda nebola pre Michala Fedora dôvodom pre zúfalstvo a rezignáciu, ale stala sa mu motívom - doviedla ho na cestu k svetlu.

*Veď Pán, tvoj Boh,
žehnal všetkým prácam
tvojich rúk.
Vedel, že prejdeš
touto veľkou púšťou:
už štyridsať rokov
je s tebou Pán,
tvoj Boh, a nechýbalo ti nič.*

Dt 2;7

Nasledovali udalosti, ktoré poznamenali osudy a zmarili životné plány mnohých ľudí v Československu. V noci z 13. na 14. 4. 1950 boli zlikvidované všetky rehole a kláštory. Likvidovanie bolo súčasťou rozsiahleho a zásadného boja proti Cirkvi, ba proti náboženstvu vôbec. Táto noc sa stala symbolom vlády

temna, symbolom 40-ročného prenasledovania Cirkvi i veriacich v Československu. Potom nasledovalo likvidovanie Gréckokatolíckej cirkvi... Státisíce veriacich bolo zatlačených do pozície druhoradých občanov a miestami priamo do ilegality.

Ako ilegálny člen Spoločnosti Ježišovej si Michal Fedor priebežne vykonáva teologické štúdiá. Vychádzajúc z tradičnej jezuitskej interpretovanej scholastiky citlivo vníma koncilové premeny i výzvy súčasnosti, zvlášť v oblasti prehodnotenia ekumenizmu a vzťahu s modernou, tzv. sekulárnou kultúrou.

*„A teraz pozri,
doľahne na teba
Pánova ruka:
oslepeš
a istý čas
nebudeš vidieť slnko.“
Vtom naňho padla
mrákota a tma,
tápal dookola a hľadal,
kto by mu podal ruku.*

Sk 13;11

Viac ako polovica gréckokatolíckych duchovných prešla v tomto období kalváriou utrpenia. Veriaci sú terorizovaní, prehlásení proti svojej vôli za pravoslávnych. Bezmocnosť dosahuje krajný stupeň. Gréckokatolíci sa sami brániť nemôžu, ostatní sa ich brániť neopovážia. Veľký prešovský sobor (28. 4. 1950) nebol len nemilosrdným úderom zasadeným gréckokatolíckej cirkvi, ale súčasne bol fatálnym zločinom na celom slovenskom národe. Po „sústredení“ ružomberských rehoľníkov bol P. Fedor prepustený do civilného života. Neskôr sa zamestnal

ako finančný účtovník. Po zmarenej možnosti riadne študovať teológiu zvolil si štúdium jazykov. Mal úzky vzťah k rodnému jazyku a obdivoval slovanské jazyky, najmä ruský jazyk. Počas rokov ilegálnej rehoľnej a kňazskej činnosti si však Fedor nachádza aj „krycie“ profesijné zázemie. Pri svojich štúdiách na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského a Karlovej univerzity, v čase keď v ilegality prebieha ešte jeho základná rehoľná formácia, orientuje sa na slavistiku, osobitne na ruskú jazykovedu. Táto voľba, ako uvádza P. Vasil', „by u niekoho iného možno mohla budiť podozrenie z politicko-konjunkturálneho záujmu. U Michala Fedora je však skôr prejavom schopnosti rozlišovať a súčasne chápať veci v širšom kontexte. Fedor dokázal odlišiť všeobecne pochopiteľné nepriaznivé vnímanie vtedajšieho sovietskeho Ruska, zotročovateľa národov a šíriteľa protihumannej marxistickej ideológie, od nesmierne dôležitého a potrebného vzťahu k mohutnému prúdu, ktorý v celoeurópskom kontexte reprezentuje duchovná kultúra Ruska, tohto najväčšieho slovanského národa.“

Schopnosť P. Fedora „ignaciánsky“ rozlišovať, originálne a účelne riešiť životné situácie je obdivuhodná.

*A predsa vám píšem
nové prikázanie,
ktoré je pravdivé
v ňom aj vo vás,
lebo tma odchádza
a už svieti pravé svetlo.*

1Jn 2;8

Jeho nezdolnosť a životaschopnosť sa brilantným spôsobom prejavila aj v tom, že v druhom ročníku na FF UK v roku 1952, aby sa vyhol sledovaniu ŠtB, prihlásil sa na 2-semesterové štúdium na Filozofickú fakultu Karlovej univerzity do Prahy. Začiatkom marca 1952 skladal tajne prvé rehoľné sľuby. Pred ukončením štúdia mu ŠtB, ktorá ho neustále sledovala, vníkla do bytu (1956) a zhabala pripravovanú diplomovú prácu. Tzv. študentské udalosti ho zachránili. Radšej sa už doma neukazoval, dával sa zatačovať v budove fakulty a po nociach vypracoval novú prácu, ktorú úspešne obhájil. Štúdium FF UK ukončil 25.6.1956 a nadobudol pedagogickú vysokoškolskú kvalifikáciu pre stredné školy. Už počas štúdií externe pracoval v Československo - sovietskom inštitúte v oblasti výskumu slovensko-ruských kultúrnych a literárnych vzťahov. Ešte pred ukončením štúdia nastúpil do Maticy slovenskej Martine ako bibliograf, kde svojou pracovitosťou a zánietenosťou vzbudil pozornosť kolegov.

*Pán je moje svetlo
a moja spása,
koho sa mám báť?
Pán je ochranca môjho života,
pred kým sa mám strachovať?*

Ž 27;1

Činný bol aj v duchovnej sfére, vyvíjal apoštolát v rodinách a medzi inteligenciou. Na prelome rokov 1960/1961 sa Michal Fedor sťahuje do Košíc a nastupuje do zamestnania v

Štátnej vedeckej knižnici (ŠVK) v Košiciach - a to „vďaka“ bytovým problémom, ktoré riešil a v Košiciach mal rodinné zázemie. Ako spomínajú jeho spolupracovníci: „...pracoval s elánom, práce si brával domov a dokončieval záväzky z minulosti.“ Elán mu nechýbal ani v duchovnom živote. Katakombálne ukončil štúdium teológie a filozofie na tajnom Teologickom inštitúte svätého Alojza v Bratislave. Dňa 28. 8. 1961 bol vysvätený za kňaza rímskeho a gréckokatolíckeho obradu - biritualistu.

Jeho spolupracovníčka zo ŠVKK a priateľka Eva Sabadošová spomína na to, že „jeho dvojité život ho vystavoval neustálemu napätiu. Za svoju činnosť v oblasti duchovného života bol označený ako politicky nespoľahlivý a nepretržite sledovaný ŠtB. Veľa pracoval. Voči sebe bol nesmierne náročný a prísny. Relaxoval čítaním krásnej literatúry, športom. Rád chodil na náročné turistické výlety, bol alpinistom, lyžoval a plával.“

*Nik nevidel druhého
a tri dni
sa nemohol nik pohnúť
zo svojho miesta.
Izraeliti však mali všetci svetlo
vo svojich pribytkoch.*

Ex 10;23

Roku 1964 mu vedenie Ústavu svetovej literatúry a jazykov SAV v Bratislave ponúklo miesto štipendistu. Po skončení tohto štipendijného pobytu (15.12.1966) sa stal interným vedeckým aspirantom pre odbor teórie literatúry a dejín slovenských literatúr. V roku 1968 stojí Michal Fedor pri obnove gréckokatolíckej Cirkvi. Ako spiritus movens je v pozadí mnohých aktivít súvisiacich s procesom legalizácie gréckokatolíckej cirkvi. Pod jeho vedením sa začína vydávanie časopisu Slovo i gréckokatolíckeho kalendára, prvých modlitebných i liturgických kníh v slovenčine.

Titul kandidáta vied o umení (CSc.) získal 25.6. 1969 - po obhajobe kandidátskej dizertačnej práce Literárno-výskumná informatika. 1.10. nastúpil do Bibliografického ústavu Maticy slovenskej. Pracoval hlavne na riešení štátnej výskumnej úlohy. O rok neskôr (30. 6. 1970) na FF UK v Bratislave získal doktorát z filozofie (PhDr.).

*Ani svetlo uzrieť
teraz veru nemožno,
obľahlo ho totiž celkom zatmili.
Lenže vietor vane,
už ich zasa rozháňa...*

Jób 37;21

Aj v tomto období sa venoval apoštolátu. Systematicky pracoval s mladými kňazmi, katakombálne prednášal na Teologickom inštitúte sv. Alojza, stretával sa s veriacimi učiteľmi, študentmi, pripravoval kandidátov SJ, bol konzultantom pri vypracovávaní dizertačných prác z teológie. Tvrdá ruka normalizácie ho zastihla v Matici slovenskej.

Od roku 1971, pravdepodobne aj vzhľadom na jeho aktívnu angažovanosť a publikačnú činnosť pri obnove Gréckokatolíckej cirkvi v rokoch 1968-1969, mu režim už viac nedovoľuje publikovať „laickú“ odbornú literatúru a tak po siedmich súdnych procesoch, početných vyšetrovaniach ŠtB, predvolaniach a domových prehliadkach nakoniec odchádza v roku 1980 do civilného dôchodku. Dalo by sa povedať, že po duchovnej stránke vtedy začína najplodnejšie obdobie jeho činnosti.

(Pokračovanie na 10. strane)

Vyspelé národné historiografie sa usilovali od konca 19. storočia systematicky skúmať písomnosti tzv. Tajného Vatikánskeho archívu (Archivum secretum Vaticanum, ďalej TVA) a vydávať z nich systematické edície prameňov, dopĺňajúce pramennú základňu príslušnej národnej historiografie. Ak pri štatuuovaní sa modernej slovenskej historiografie možno hovoriť o vyše polstoročnom zostávaní v porovnaní s našimi susednými národnými historiografiami (českou, maďarskou a poľskou), odrazilo sa to aj na systematickom výskume Vatikánskeho archívu. Bude sa tu hovoriť o výskumoch slovenskej historiografie a slovenských historikov v Tajnom Vatikánskom archíve, v Apoštolskej Vatikánskej knižnici (AVK), ale aj v iných prevažne cirkevných archívoch v Ríme, pričom ide v prvom rade o Archív Kongregácie pre evanjelizáciu, Rímsky archív Spoločnosti Ježišovej (Archivum Romanum Societatis Iesu), a potom aj iné centrálné rehoľné archívy. Hoc ide o mnoho neraz aj veľkých archívov, jednoznačne dominujúcim predmetom výskumu bol a je Tajný Vatikánsky archív.

Vatikánsky (pápežský) archív je najstarším neprerušene jestvujúcim archívom nielen v Európe, ale nepochybne na celom svete. Hoc aj v najstaršom období sa písomnosti pápežskej kúrie a pápežov archivovali a správy o jestvovaní archívu sú od 4. storočia, o neprerušenom inštitucionálnom jestvovaní Vatikánskeho archívu možno hovoriť od prelomu 12. a 13. storočia, od čias pontifikátu Inocenta III. (1198-1216). Až od týchto čias sa takmer v úplnosti zachovali pápežské (kancelárske) registre, do ktorých sa pôvodne zapisovali texty azda väčšiny pápežmi vydaných listín. Z čias pred pontifikátom Inocenta III. sa zachovali zväčša len fragmenty registrov viacerých pápežov, z ktorých pre naše dejiny najvýznamnejší je register pápeža Jána VIII. (872-882), obsahujúci texty korešpondencie tohto pápeža s arcibiskupom sv. Metodom a kniežaťom - či kráľom Svätoplukom. Veľký európsky ba svetový význam Vatikánskeho archívu vyplýva aj z toho, že obsahuje písomnosti ku všetkým oblastiam, do ktorých sa rozšírilo kresťanstvo, teda v stredoveku pre celú Európu a Blízky východ, v novoveku prakticky takmer z celého sveta.

Pápežský archív bol pôvodne, ako všetky archívy, zariadením pre potreby pápeža a Rímskej kúrie. Prístup doň mali len interní zamestnanci Rímskej kúrie a tí, čo na to dostali zvláštne povolenie. Všeobecne sprístupnený odbornej historickej bádateľskej verejnosti bol pápežský archív až od roku 1880, za pontifikátu pápeža Leva XIII. (1878-1903). Od týchto čias začali v Ríme vznikať Ústavy pre archeológiu, históriu a dejiny umenia jednotlivých národov (štátov), ktorých úlohou bolo postupne systematicky skúmať fondy Vatikánskeho archívu a vydávať historické pramene (Monumenta Vaticana) k dejinám príslušného štátu alebo národa, zriedkavejšie išlo o spracovávanie historických tém. K najstarším takýmto štátnym alebo národným historickým ústavom v Ríme patrili aj Nemecký historický ústav v Ríme a Rakúsky historický ústav, v ktorom štipendistami boli aj viacerí významní českí historici. Uhorské kráľovstvo nemalo vlastný historický ústav v Ríme, čiastočne participovalo na Rakúskom historickom ústave a okrem toho veľkú aktivitu pri výskume vo Vatikánskom archíve vyvinul veľkوارadínsky kanonik Vilmos Fraknói.

Po vzniku Česko-slovenskej republiky bol roku 1923 založený Československý historický ústav v Ríme, v ktorom jediným slovenským štipendistom bol Alexander Húščava. Počas dvojročného pobytu bolo jeho hlavnou úlohou pripravovať odpisy textov listín z pápežských registrov pre České pramene vaticánske (Monumenta Bohemiae Vaticana), z ktorých už dovtedy vyšlo niekoľko zväzkov. Cez druhú svetovú vojnu prestal tento ústav fungovať. Obnovený mal byť od školského roku 1948/49, kedy mal do Ríma odísť profesor Stloukal s dvoma mladšími štipendistami, z

ktorých jeden mal byť Slovák. „Februárové víťazstvo pracujúceho ľudu“ však nedovolilo už realizovať tieto zámyery. Časť knižnice Historického ústavu v Ríme sa presťahovala do Historického ústavu Československej akadémie vied v Prahe a priestory ústavu na via Crescenzio boli dané k dispozícii Československému veľvyslanectvu v Ríme.

Hoci už na prelome 50. a 60. rokov sa začalo so systematickou prípravou Slovenského diplomatára a registára, ktoré obsahujú mnoho textov písomností, uložených v TVA, prvé študijné výskumné pobyty niekoľkých slovenských historikov sa tam uskutočnili až roku 1969. Boli to Peter Ratkoš, Richard Marsina, výskum k Slovenskému diplomatáru, opätovne aj v roku 1977 a 1980, Vincent Sedlák k Slovenskému registáru (1301-1320) a Július Sopko roku 1982 študoval stredoveké rukopisy v AVK. Po roku 1989 ako prvý bádala vo Vatikán-

RICHARD MARSINA

Výskumy vo Vatikánskom archíve a pokusy o založenie Slovenského historického ústavu v Ríme do roku 1995

skom archíve V. Sedlák k Slovenskému registáru (1324-1330) a po ňom riaditeľ Štátneho okresného archívu v Modre Ján Dubovský a riaditeľ Archívu hlavného mesta SR Vladimír Horváth k dejinám Bratislavy.

Oficiálne sa otázka obnovenia Československého historického ústavu v Ríme nastolila vo februári 1989 na zjazde Československej historickej spoločnosti v Prahe. Po novembri 1989, už 31. januára 1990 bola odhlasovaná požiadavka o obnovenie tohto ústavu na mimoriadnom valnom zhromaždení Slovenskej historickej spoločnosti a žiadali o to aj uznesenia Vedeckej archívnej rady pri Ministerstve vnútra Slovenskej republiky a Vedeckého kolégia histórie Slovenskej akadémie vied, aj Československej akadémie vied. Konkrétnejší ohlas na tieto výzvy bol v Prahe až z prvého polroku 1992.

Na Slovensku však už predtým, v roku 1990 vedenie archívov reagovalo na novú situáciu a pokúšalo sa iniciovať príslušné kroky na systematickejší výskum TVA. Ešte o krok ďalej postúpilo v roku 1991 Ministerstvo kultúry SR, ktoré sa usilovalo tento výskum inštitucionalizovať. Zásľuhou vtedajšieho námestníka ministra kultúry Miša A. Kováča sa v rezorte podarilo presadiť schválenie návrhu na založenie Slovenského historického ústavu v Ríme, čo si osvojila aj vtedajšia vláda Slovenskej republiky pod vedením Jána Čarnogurského. Prvým krokom k tomu bolo ustanovenie Pracovnej skupiny pre systematický výskum v TVA a v AVK v júni 1991. Prvé zasadanie pracovnej skupiny bolo 11. septembra 1991; jej členmi okrem politických predstaviteľov boli zástupcovia rezortov a odborníci. Na druhom zasadaní 3. novembra 1991 sa prerokovalo a pripravilo založenie Slovenského historického ústavu v Ríme. Formálny akt založenia Slovenského historického ústavu v Ríme sa uskutočnil 29. novembra 1991 v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme, ktorý sa stal dočasným sídlom Slovenského historického ústavu. Na slávnostnom akte založenia sa zúčastnila početná delegácia zo Slovenska, vtedajší riaditeľ Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme biskup Dominik Hrušovský, ako aj vtedajší veľvyslanec Českej a Slovenskej federatívnej republiky pri Svätej stolici a Maltežskom ráde František Halas.

Pôvodne v novembri 1991 sa Slovenský historický ústav v Ríme chápal ako vysunutá zložka Ministerstva kultúry SR, ktorej riaditeľom bol Milan Ďurica z univerzity v Padove. Po vyjadrení

nesúhlasu Ministerstva zahraničných vecí Č-SFR s touto organizačnou formou bol Slovenský historický ústav v Ríme deklarovaný za súčasť (vonkajšiu zložku) Matice slovenskej a jeho riaditeľom (v Martine) sa stal Juraj Chovan a administratívno-organizačným vedúcim v Taliansku Milan Ďurica. Potrebné praktické usmerňovanie činnosti (určovanie priorit výskumu a pridelovanie štipendií) sa realizovalo prostredníctvom spomenutej pracovnej skupiny, ktorej členmi sa stali len odborníci a jej vedúcim bol Richard Marsina. Vzhľadom na vyvíjajúcu sa politickú situáciu a blížiacu sa rozdelenie Č-SFR, sa v poslednom štvrtroku roku 1992 vyvíjalo úsilie o to, aby sa Slovenský historický ústav v Ríme (opäť) stal samostatným právnym subjektom, čo by po rozdelení Č-SFR bolo aj v zhode so samostatným štátoprávnym postavením Slovenskej republiky po 31. decembri 1992.

Po deklarovaní vzniku Slovenského historického ústavu v Ríme (SIHÚR)sa od začiatku

decembra 1991 až do konca roku 1992 vystriedalo v TVA a AVK pätnásť bádateľov zväčša na jednomesačných pobytoch. V prvom období výskunnej činnosti v rámci Slovenského historického ústavu v Ríme (do konca roku 1992) sa pokračovalo v započatých výskumoch k Slovenskému diplomatáru, Registáru; vyexcerpovali sa kancelárske registre viacerých pápežov z rokov 1261-1292 a 1316-1334. Paralelne s tým sa skončilo kolacionovanie súpisov pápežských desiatkov z rokov 1332-1337.

Kým pre 13. a 14. storočie bol systematický výskum TVA z hľadiska jeho prínosu pre slovenské dejiny zvládnuteľný, pre obdobie od 15. do prvej štvrtiny 20. storočia bolo treba po praktických výskumných sondách zvážiť a formulovať najoptimálnejší spôsob výskumu, ktorý bolo treba chápať ako veľmi dlhodobú úlohu. V tom čase sa ako o chronologickom ukončení výskumu hovorilo o prvej štvrtine 20. storočia preto, že archív bol vtedy všeobecne bádateľsky prístupný len do konca pontifikátu pápeža Benedikta XV., 21. januára 1922. Medzitým v zmysle dlhej tradície sa po smrti pápeža Jána Pavla II. chronologická hranica bádania posunula o ďalší pontifikát, konkrétne pápeža Pia XI. (16. február 1922 - 10. február 1939) prakticky až do začiatku roku 1939. Žiaľ, už v tejto fáze výskumu sa začali črtat' rozdielne názory na ďalšie smerovanie výskumu, ktoré nemali len odborné príčiny, ale ich zložkou boli aj osobné, či rezortné záujmy.

Okrem toho je v Ríme samostatný archív Kongregácie pre evanjelizáciu, ktorý sa týka prevažne mimoeurópskych misijných území a členený je podľa geografických zreteľov, takže materiál k dejinám Slovenska sa v ňom dá pomerne ľahšie vyhľadať (v rámci Uhorska - Uhorského kráľovstva). Z ústredných rehoľných archívov najvýznamnejší je Rímsky archív Spoločnosti Ježišovej. Z hľadiska Slovenska dôležité sú aj ústredné archívy rehoľí piaristov, dominikánov a františkánov, ale aj archív Nemecko-uhorského pápežského kolégia Pontificium collegium Germanicum-Hungaricum.

Obťažnosť výskumu v TVA spočívala v tom, že nemal vypracované (a ani sa nevypracovávali) súhrnné moderné archívne pomôcky, ktoré by umožňovali vyhľadávať až jednotliviny, alebo aspoň menšie skupiny. Hoci v archíve sú dve skupiny listín s okolo 6000 jednotkami,

nejestvoval z týchto dvoch skupín bádateľom všeobecne prístupný, čo aj len celkom stručný inventár. Už v priebehu výskumu v roku 1992 bolo zrejme, že pri systematickom skúmaní TVA a iných cirkevných archívov v Ríme treba určiť poradie podľa dôležitosti. V prvom rade sa malo, v zhode s prípravou stredovekých listinných edícií, pokračovať v započatom systematickom výskume pápežských registrov a listín 13. a 14. storočia. Pre novovek za významné sa pokladalo systematické preskúmanie archívu Viedenskej nunciatúry a archívu konzistória. Podľa bádateľských možností sa však paralelne malo pristúpiť aj k preskúmaniu rádoých (rehoľných) archívov, najmä Rímskeho archívu Spoločnosti Ježišovej, ako aj archívu Kongregácie pre evanjelizáciu.

V roku 1993 sa pokračovalo vo výskume písomností, rukopisov a kníh Apoštolskej Vatikánskej knižnice a Taj-

ného Vatikánskeho archívu, ktorý sa začal koncom roku 1991. Na rozdiel od predchádzajúceho obdobia, ktoré bolo prípravou fázou dlhodobého systematického výskumu sa v tomto roku prikročilo už k skúmaniu konkrétnych vopred vytypovaných fondov aj v novovekých písomnostiach. V roku 1993 sa spresnili aj metodické pokyny výskumu, ktorý treba chápať ako dlhodobú záležitosť na niekoľko desaťročí, tak ako je to aj u iných už po celé desaťročia pôsobiacich národných výskumných historických ústavov v Ríme (vo Vatikáne). V priebehu roku 1993 navštívilo Tajný Vatikánsky archív a Apoštolskú Vatikánsku knižnicu 17 bádateľov, z rozličných historických inštitúcií na Slovensku. Všetky cesty boli zabezpečované a financované Ministerstvom kultúry SR, ktoré bolo iniciátorom a gestorom výskumu a na tieto účely nedostalo v roku 1993 mimoriadny príspevok, takže všetko uhrádzalo z vlastného rozpočtu.

Celkove popri ustavičnom všeobecnom získavaní skúseností prebiehal v roku 1993 výskum v týchto rovinách: a) pokračujúci výskum k Slovenskému diplomatáru a Registáru; b) vo vytypovaných fondoch Tajného Vatikánskeho archívu; c) pokračovaním v oboznamovaní sa s ústrednými rehoľnými archívmi v Ríme, ako aj samostatného archívu Kongregácie pre evanjelizáciu, na ktorej čele bol vtedy kardinál Jozef Tomko, ako aj Rímskeho archívu Spoločnosti Ježišovej.

Po všeobecnom oboznámení sa so základnými fondami Rímskeho archívu Spoločnosti Ježišovej (ARSI) sa začalo aj s jeho prieskumom a to evidencie dokumentov k Trnavskej univerzite, z čoho sa podarilo zvládnuť vtedy len roky 1630-1640 (Jozef Šimončič). Výskum sa započal aj v Archíve Kongregácie pre šírenie viery a ústredných rádoých rehoľných archívoch: archívy Generalátu rádu trinitárov a kamaldulov.

V roku 1994 mal výskum v TVA a AVK omnoho menšiu intenzitu ako v rokoch 1992 a 1993. Príčinou bola okolnosť, že v roku 1994, najmä v jeho druhej polovici, Ministerstvo kultúry SR, ktoré dovtedy bolo hlavným aj materiál- nym gestorom tohto výskumu a ešte aj v prvom polroku hradilo výskum piatim bádateľom v roku 1994, neuvoľnilo naň na druhý polrok nijaké prostriedky. Celý výskum od konca prvého polroku, prakticky od polovice júna, hradili výlučne iné organizácie a to Ministerstvo školstva a vedy, Ministerstvo vnútra SR, Matica slovenská a Okresný úrad Bratislava okolie. V porovnaní s predchádzajúcimi dvoma rokmi sa pomerne veľká kapacita

venovala na nearchívny výskum (z celkových 317 dní to bolo vyše tretiny, až 122 dní). V porovnaní s vytýčenými prioritami na začiatku roku 1994, sa v skutočnosti podstatná časť kapacity archívneho výskumu venovala neprioritným úlohám. Až zo správ o výskume vysvitlo, že v rámci archívnictva sa vytvorila osobitná skupina, ktorá si za svoj cieľ vytýčila riešenie neprioritných úloh, hoci pôvodne zástupkyňa archívneho odboru Ministerstva vnútra prisľúbila, že aj výskumníci financovaní týmto rezortom budú rešpektovať vytýčené priority.

Spoločný výskum, najmä v AVK a v Národnej knižnici v Ríme uskutočnili (z prostriedkov MK-MS) pracovníčky Slovenskej národnej knižnice v Martine (MS), ktoré spracovávali Bibliografiu tlačí zo 16. storočia v slovenských knižniciach, usilovali sa presnejšie určiť tituly, 205, v našich knižniciach len defektne zachovaných kníh. Okrem toho v AVK zistili 13 takých titulov prác Jána Sambuca, ktoré nie sú v Slovenskej národnej knižnici v Martine.

Viacerí bádatelia sa v roku 1994 sťažovali na podmienky ubytovania vo vyhradenom byte na Veľvyslanectve SR v Ríme; vyskytlo sa aj, že ubytovanie nebolo vopred zabezpečené. Preto sa vo výročnej správe navrhovalo, aby isté potrebné priestory v areáli Veľvyslanectva SR v Ríme boli pridelené vládou SR priamo do užívania Slovenskému historickému ústavu, pričom by sa za ne mal platiť len taký paušálny poplatok, aký platia za svoje byty zamestnanci veľvyslanectva SR. K výskumu za rok 1994, oproti minulým dvom rokom kapacitne zníženom, treba pripomenúť, že neboli dodržané začiatkom roku 1994 vytypované priority.

Pre výskum na rok 1995 sa ponechali tie priority, ktoré boli vytýčené na rok 1994 (okrem bodu 4 - výskum v AVK), pri čom išlo o úlohy, z ktorých bolo možno očakávať skoré publikačné výstupy: 1. Malo sa pokračovať v systematickom výskume registrov 14. stor. pre Slovenský registár (V. Sedlák). 2. V rámci možností sa malo vyvinúť maximálne úsilie na dokončenie výskumu obdobia pontifikátu Pavla II. (1464-1471) už v roku 1995, pretože ide o ucelený súbor, ktorý môže byť podkladom samostatného publikačného spracovania (vedúca M. Melníková). 3. Pokračovať v systematickom výskume súboru fondov Viedenskej nunciatúry, rozličných nunciatúr a Nemeckej nunciatúry (J. Šimončič).

V rámci Pracovnej skupiny sa paralelne, už od roku 1992, pracovalo na Štatútoch SIHÚR; bolo vypracovaných a pripomienkovaných niekoľko variantov, posledný koncom roku 1994, opätovne upravený začiatkom apríla 1995. K schváleniu Štatútu vládou nedošlo, lebo ho Ministerstvo kultúry ani nepostúpilo na prerokovanie vláde. Vzhľadom na nové personálne obsadenie rozhodujúcich miest na Ministerstve kultúry v druhej polovici roku 1994 (za nového ministra kultúry J. Hudeca), bolo treba novému vedeniu vypracovať novú všeobecnú informačnú správu o SIHÚR v Ríme a o jeho štatútoch (12.2.1995). Začínalo sa akoby odznova.

Správa podaná potom 4. marca 1995 počítala ešte s pokračovaním systematického výskumu, hoci v čase jej napísania neboli rozpočtované naň nijaké finančné prostriedky. Záver správy navrhoval zvoliť čo najskôr Pracovnú skupinu a konkrétnym gestorstvom vedenia SIHÚR poveriť Katedru histórie Trnavskej univerzity, na ktorej bolo relatívne najviac pracovníkov, čo aj dovtedy mali skúsenosti s výskumom TVA. Na základe tejto správy bola spracovaná v marci Informácia o výskume v TVA a v AVK v roku 1994 na rokovanie vlády SR.

Pracovná skupina zasadala 7. apríla 1995 pod predsedníctvom riaditeľa sekcie štátneho jazyka a písomníctva Ministerstva kultúry SR Milana Ferka s dvoma bodmi programu: 1. Prerokovanie štatútu SIHÚR a 2. Organizačné otázky SIHÚR.

(Pokračovanie na 10. a 11. strane)

Čas

od augusta 2009 po august 2010 bol Maticou slovenskou vyhlásený za Rok Jozefa Cígera Hronského, osobnosti, ktorá sa najvýraznejšie zapísala do dejín tejto inštitúcie. Hlboko a nezmazateľne však vošiel aj do dejín celého národa, lebo bol vynikajúcim spisovateľom, redaktorom, zostavovateľom učebníc, obranom slovenčiny pred počesťovaním, propagátorom slovenskej kultúry v Amerike, budovateľom najprogresívnejšej knižnice na Slovensku... Neskôr sa v emigrácii stal profesionálnym výtvarníkom, textilným návrhár, maliarom, keramikárom, technickým kreslíčom, stavebným projektantom i výtvarným pedagógom a popri tom aj zakladateľom Zahraničnej Matice slovenskej, predsedom Slovenskej národnej rady v zahraničí, čestným predsedom Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí. My dnes jeho funkcie už vnímame ako poctu, ale šlo v nich o náročné úlohy, ktoré vtedy nemohol zvládnuť s rovnakou múdrosťou a historicko-kultúrnou zodpovednosťou nikto iný.

Na úvod Roka Jozefa Cígera Hronského 4. augusta 2009 otvorila Matica slovenská v Martine Dom Jozefa Cígera Hronského na terajšej Hviezdoslavovej ulici č. 5. Jej tajomník a čoskoro správca si ho dal postaviť na úver, ktorý ručil svojimi honorármi za hojne vydávané literárne diela. Žil v ňom však krátko, iba od roku 1939 do 1944, keď pod tlakom nepriaznivých udalostí odišiel do Bratislavy a odtiaľ roku 1945 do emigrácie. Dom úrady skonfiškovali a len vlni ho mesto odovzdalo do užívania Matici slovenskej, ktorá v ňom pri otvorení sprístupnila rozsiahlu výstavu Hronského celoživotného výtvarného diela pod názvom Tvorivo kráčať životom. Teraz na zavŕšenie jeho Roka pripravuje do vynovených priestorov trvalú expozíciu o živote a diele tejto najvýznamnejšej manažérskej a kultúrnej osobnosti v celých jej dejinách.

Pripomeňme si, ktoré jeho životné udalosti sú v tomto období jubilejné. Hneď na úvod je potrebné zdôrazniť dve, ktoré Rok Jozefa Cígera Hronského rámujú - 50. výročie vzniku Zahraničnej Matice slovenskej a polstoročné výročie smrti jej zakladateľa.

O založení Matice v zahraničí uvažoval bývalý správca dlho, ale neboli na to dostatočne priaznivé podmienky. Až 30. augusta 1959 podpísal spolu s opätom Teodorom J. Kojšom, jedným z najvplyvnejších krajanov duchovných autorít Severnej Ameriky, Ohlas o utvorení Zahraničnej Matice slovenskej. V ňom za prítomnosti Slovákov zidených v Slovenskom kultúrnom spolku mesta Buenos Aires píše: „... slávnostne sa vyslovujeme za utvorenie Zahraničnej Matice Slovenskej a privolávame k nášmu slovu všetkých zahraničných Slovákov dobrej slovenskej vôle. Tak činíme, aby sme v duchu Moysesu a Kuzmányho verne plnili všetky úlohy dnes umlčanej Matice slovenskej na Slovensku, ktorá ich konať nemôže; aby sme prehlbovali ducha slovenského v radoch našich a ochraňovali všetky hodnoty, vzniknulé z tohto ducha...“ Tým bolo zapálené svetielko v rozhadanom slovenskom svete, aby ukázalo smer a cestu. Žiaľ, v nasledujúcom roku náš obetavý zapalovač svetiel náhle umrel. Pri päťdesiatom výročí jeho smrti - teda 13. júla tohto roku - Rok Jozefa Cígera Hronského uzavrieme.

Pretože aj v ďalších okružných výročiach jeho významných životných udalostí sú obsiahnuté signály o

Hronský s manželkou a synom pred 75 rokmi. (foto Archív SNK)

MÁRIA RAPOŠOVÁ

Slovenský rozsvetecovač svetiel

K Roku Jozefa Cígera Hronského

nových impulzoch pre naše dejiny, pripomínáme aj tie.

Narodil sa 23. februára 1896 vo Zvolene v rodine stolára. Pred 100 rokmi sa rozhodlo o jeho životnej orientácii - rodičia ho poslali študovať do Levíc na štátny Učiteľský ústav, ktorý ukončil v roku 1914. Potom takmer dve desaťročia účinkoval ako učiteľ na Slovensku, neskôr uplatňoval dôležité pedagogické celonárodné poslanie aj v niektorých projektoch Matice slovenskej (detický časopis Slniečko, vydávanie učebníc, výchova národa rozsiahlou osvetovou činnosťou...) a takmer jedno desaťročie vyučoval v argentínskom Lujáne ako umelec na svojej súkromnej výtvarnej škole.

Pred 90 rokmi sa oženil a po vyše roku učiteľovania v Senohrade prešiel do Krupiny, kde bývali jeho príbuzní. Tam mal širšie možnosti účinkovania, lebo to bolo okresné mesto, kde sa mu spolu s Pavlom Bujnákom podarilo založiť regionálne noviny Hontiansky Slovák. V nich pred 90 rokmi uverejnil svoju literárnu prvotinu - báseň Si-rola, po ktorej nasledovali ďalšie literárne príspevky. Krupinské prostredie bolo však pre jeho rast príliš úzke, preto o tri roky prešiel do Kremnice na ľudovú školu a čoskoro na meštianku. Ako stredoškolský pedagóg založil knižnú edíciu Mládež, v ktorej vydával pre školy a rodiny hodnotné literárne diela. Pred 85 rokmi začal práve v tejto kremnickej edícii knižne publikovať aj svoje vlastné prózy pre deti a mládež. Onedlho mu však vychádzali knihy aj v Martine a inde.

Ako nádejný literárny talent ho začiatkom dvadsiatych rokov minulého storočia objavil tajomník Matice slovenskej Štefan Krémery. Písal si s ním, vytrvalo ho povzbudzoval v literárnej tvorbe a poskytoval mu publikačné príležitosti. Už od leta 1925 mu spolu s hlavným školským inšpektorom Turčianskej župy Petrom Pavlom Zgúthom hľadali učiteľské

miesto v sídle Matice slovenskej. Hronského vstup na martinskú štátnu meštiansku školu sa však podaril až o dva roky. Napriek mnohým pracovným povinnostiam, popri ďalšom pedagogickom vzdelávaní, kurzoch, skúškach, prispievaní do časopisov, redakčných prácach, sťahovaní a rodinných starostiach sa mu vlastné literárne diela sypali spod pera jedno za druhým veľmi rýchlo. Vo svojom vrcholnom literárnom tvorivom období začiatkom tridsiatych rokov vydával každoročne po viacero vlastných knížiek, pričom navyše pracoval aj pri zostavovaní, redigovaní a vydávaní čítaniek a šlabikárov pre slovenské ľudové a meštianske školy a prispieval do viacerých periodík.

Pred 80 rokmi sa stal samostatným redaktorom časopisu Slniečko. Už prv tam prispieval vlastnými prácami, neskôr pracoval ako druhý redaktor. V školskom roku 1929 - 1930 začal ako redaktor uverejňovať na pokračovanie originálny Vodrážkov kreslený seriál Smelý Zajko, ktorý mal u detí obrovskú odozvu. Písali do redakcie a prosili o knižné vydanie. Pohotovo im vyhovel, a tak Smelý Zajko vyšiel knižne v neuveriteľne krátkom čase už po prázdninách v matickej edícii Dobré slovo. Bolo to v roku 1930, teda pred 80 rokmi. Okrem Zajka vydal Hronský v tom istom roku aj román Prorocstvo doktora Stankovského a písal ďalší román Chlieb.

V Martine sa mladý Cíger postupne dostal od učiteľovania cez tajomnícku funkciu až na správcovskú stoličku najvýznamnejšej kultúrnej ustanovizne Slovenska. Napriek znač-

Autoportrét J. C. Hronského. 1951, akvarel, 60 x 50 (foto M. Nahálková)

nému znížovaniu štátnych dotácií na inštitúciu sa za jeho tajomníčenia a potom správcovania Matice slovenskej nebyvalo rozrástla, pričom aj ekonomicky zmocnela. Vydavateľská produkcia sa zdesaťnásobila a veľmi vzrástli aj ostatné osvetové, divadelnícke, výstavnícke ba i športové aktivity, stanúc sa populárnymi po celom Slovensku i medzi krajanmi za hranicami. Inštitúcia vybudovala rozsiahlu sieť miestnych odborov i vlastnú knižničiareň Neografiu, ktorá patrila medzi najmodernejšie polygrafické podniky v strednej Európe. Hronského Matica pomáhala šíriť slovenskú kultúru a upevňovať národné povedomie nielen doma, ale aj medzi zahraničnými Slovákami.

Po tom, čo maticní pracovníci, slovenskí spisovatelia a novinári z iniciatívy Hronského zachránili slovenčinu pred počesťovaním, rozhodol sa maticný tajomník uskutočniť

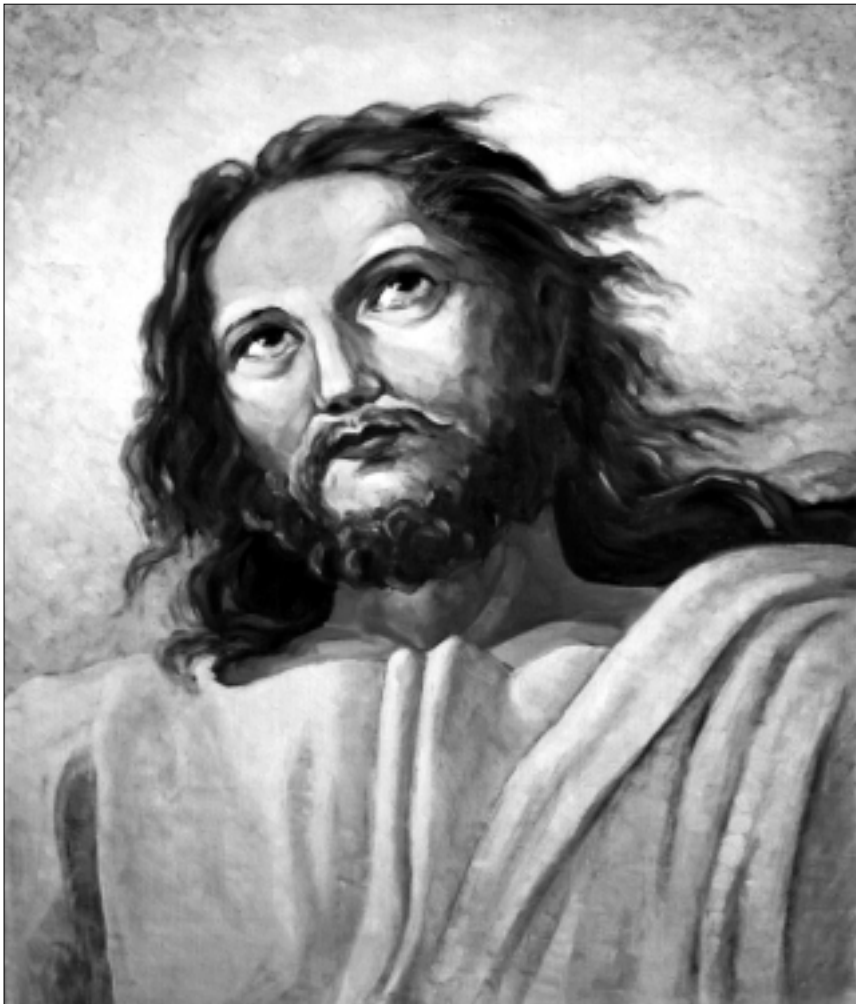
odvážnu, až neslýchanú vec. Pred 75 rokmi - koncom roka 1935 - sa spolu s maticnou delegáciou, tisíckami kníh, časopisov, fotografií slovenských dejateľov i miest, stovkami obrazov, diapozitívov, pohľadníc, gramofónových platní, s filmami, krojmi, keramikou a iným propagačným materiálom vybral na polročné putovanie po Amerike a Kanade. Hlavným cieľom delegácie bolo prezentovať slovenskú kultúru aj históriu a získať amerických Slovákov pre spoluprácu. Navštívili 98 miest v 12 amerických štátoch i v Kanade, prítiahli približne 170 000 návštevníkov na nespočetné prednášky, príhovory, besedy, bankety, premietanie filmov a výstavy. Popri tom sa im podarilo nazbierať aj 20 debien dokumentov o živote a histórii amerických Slovákov. Karol Plicka tam nakrútil 2000 metrov filmu, ktorý neskôr premietal na Slovensku pri početných prednáškach o americkej ceste a živote tamojších Slovákov. Cesta vyvolala veľký záujem, mala viacero ohlasov v americkej tlači a dokonca pri príležitosti tejto kultúrnej misie pozdravil slovenský národ aj prezident Spojených štátov Amerických F. D. Roosevelt. Takéto veľkolepé prezentovanie Slovenska a propagovanie národnej jednoty Slovákov po svete v časech, keď politicky prudko silneli čechoslovakistické tendencie, nesmierne dráždilo niektoré české i českému tútorstvu nadbiehajúce slovenské kruhy, až začali hľadať príležitosť na odvetu. Už v nasledujúcom roku po návrate misie z americkej cesty sa hovorilo, že sa pripravuje proces proti maticným delegátom. Nestalo sa tak, lebo Hronský bol pohotovejší a článkami, knihami, prednáškami aj filmami presvedčil verejnosť o úspechoch maticnej americkej misie.

Pred 70 rokmi vyšla posledná z Hronského originálnych autorských knížiek o zvieratkách Tri múdre kozliatka. Veselá, veľmi pôsobivá svojím jazykom aj štýlom a tematicky aktuálna dodnes. Okrem nej chrlili vydavateľstvá v tých časoch ďalšie jeho knihy, najmä jeho Zbrané spisy a Zbrané spisy pre mládež. Stal sa na Slovensku jediným spisovateľom, ktorému vychádzali Zbrané spisy pre mládež! V tom čase ho už vydávali aj v prekladoch v zahraničí.

Dňa 12. mája 1940 ho valné zhromaždenie zvolilo za správcu Matice slovenskej. V nasledujúcom roku inicioval založenie spolkovej Slovenskej národnej knižnice, v ktorej sa stal správcou. Súčasne zastával funkciu predsedu Ústredia slovenských ochotníckych divadiel. Okrem toho sa z jeho iniciatívy presunulo z Bratislavy do Martina maticné vysielanie Slovenského rozhlasu. To boli aktivity, ktoré určitým kruhom a politikom už nedali spať, preto intenzívne hľadali príležitosť na jeho odstavenie. Tá sa naskytla celkom mimo kultúry v chaotických povstaleckých dňoch.

Pred 65 rokmi poveril revolučný Okresný národný výbor v Martine riadením Matice slovenskej osobitných dôverníkov, kým správcu Jozefa Cígera Hronského prišla do bytu zatknúť skupina samopalmi ozbrojených partizánov. Uvážnili ho v pivnici Národnej stráže, ktorá bola bezpečnostným orgánom Slovenského národného povstania. Nezaobchádzali s ním v rukavičkách, rozbili mu okuliare a celú noc prebdel na hrbe uhlia, s hrôzou pozerajúc na steny ostriekanej krvou a počúvajúc krik i cvakanie uzáveru pušky. Na druhý deň mal nasledovať odvoz do Sklabine. Lenže partizánom bolo prvoraďšie pivo narabované v martinskom pivovare, ktorého naložili toľko, že

J. C. Hronský: Kristus. 1948, olej, 60 x 50. Hronského semestrálna práca z Akadémie výtvarných umení v Ríme (foto M. Naháľková)

zajatci sa už do auta nezmestili. Ich odvoz ponechali na neskôr. Medzitým Hronského vďaka nemenovaným dobrodincom pustili, ale ostal pod policajným dozorom. Nesmel telefonovať, navštevovať verejné miestnosti a nariadili mu trikrát denne sa hlásiť na „četníckej stanici“. U iných zatknutých „Národnou strážou“ však viedla cesta z „pivnice smrti“ na popravisko do Sklabine, kde partizáni za pár dní vystriedali takmer poldruhej stovky „nespolahlivých“ osôb. Zem pod Hronského nohami sa stala trasoviskom, preto z nej odišiel. Najprv k príbuzným do Krupiny, potom do Bratislavy a na jar 1945 emigroval aj s rodinou na Západ. No aj tam ho udania československých úradov prenasledovali, lebo bol nariadením najvyšších štátnych kruhov zaradený do zoznamu vojnových zločincov. Benešova vláda vysielala opakovane veľmi naliehavé výzvy evropským vládam, aby ho vydali.

Tesne pred odchodom z Martina v ťažkom psychickom rozporení zašiel na Národný cintorín, postál pri hrobách niektorých osobností, pri voľaktore si kľakol a nabral do vrecúška zeme. Túto potom nosil všade po svete so sebou spolu s matkiným ružencom a niekoľkými ďalšími rodinnými „relikviami“, ktoré

sa po rokoch podarilo získať z Argentíny na Slovensko do zbierok Matice slovenskej.

Po odchode za hranice sa Hronský s inými matičiarmi krátko ukrýval v Rakúsku a Bavorsku, potom o niečo dlhšie v Taliansku. Tam napísal viaceré diela s hlbokým duchovným ponorom. Popri literárnej tvorbe sa v Taliansku veľmi intenzívne zaoberal aj kreslením a maľovaním. V Ríme ho roku 1947 prijali za člena Associazione Artistica Internazionale - Medzinárodného umeleckého združenia. S obľubou kreslil a maľoval staré chrámy, zrúcaniny a malebné historické uličky v Ríme, Assisi, Oriolo Romano, Bassano di Sutri, Bracciano... Hoci okrem skromných honorárov za kresby a maľby bol bez príjmov a završil už päťdesiat rokov svojho života, prihlásil sa na Accademia di Belle Arti - Akadémiu výtvarných umení, kde študoval maliarstvo, umeleckú anatómiu a dejiny umenia. Pred ukončením semestra na výtvarnej akadémii v roku 1948 vytvoril olejomaľbu Kristus, ktorá bola jeho záverečnou študijnou prácou.

Žiaľ, chápadlá nie talianskej, ale československej politickej chobotnice, rozťahujúce sa po Európe, dosiahli jeho zatknutie. Priatelia okamžite zmobilizovali spriaznenecov až zo siedmich národností, aby najmä zá-

sluhou kontaktov Karola Sidora, bývalého vyslanca Slovenskej republiky pri Svätej stolici, vybavili Hronského „tiché“ prevezenie na „neznáme miesto“ a útek až za Atlantický oceán. A tak v zime 11. februára 1948, vypravádzaný len hŕstkou priateľov, bez manželky a syna (pre ktorých sa tak rýchlo nepodarilo vybaviť vycestovacie doklady), odplával loďou Mendoza z talianskeho Janova do Južnej Ameriky.

Do Buenos Aires priplával 28. februára 1948. V hlavnom meste Argentíny žil po rôznych penziónoch alebo u slovenských vystaľovalcov. Takmer po troch mesiacoch pricestovala za ním aj manželka Valéria so synom Jurajom. Ale život vo veľkomeste im nevyhovoval, a tak sa v novembri 1948 presťahovali do mestečka Luján, vzdialeného od Buenos Aires približne 70 kilometrov.

Živil sa tvrdo, lebo spočiatku neovládali jazyk a zárobky v tejto časti sveta boli oveľa nižšie, než napr. v USA. Pred 60 rokmi sa otec so synom zamestnali ako technickí kresliči v textilnej fabrike, kde robili návrhy na textil, záclony, koberce a gobelíny. Keď nadriadení zistili, že Hronský dokáže

oveľa náročnejšie práce, začali uňho objednávať aj stavebné projekty, vtvárne návrhy a zangažovali ho do tvorby fabrického časopisu El Telar, v ktorom robil grafickú úpravu a uverejňoval na pokračovanie kurz kreslenia. Majiteľ závodu bol kresťanský založený, dbal na sociálne nariadenia pápežskej encykliky Rerum novarum a podľa toho dal vybudovať celý priemyselný park, na projektovaní ktorého sa Jozef Cíger Hronský v závažnej, možno až v podstatnej miere, podieľal. Podľa jeho plánov totiž budovali nielen továrenské stavby, ale aj vstupný oblúk ponad vchod do fabriky, monumentálny pamätník venovaný generálovi San Martínovi s plastikou tkača, cesty a parky v priemyselnom objekte, športový areál pre 3000 ľudí so štadiónom, prístavisko, rekreačnú zónu pri rieke Luján, rodinné domy pre obyvateľov Villa Flandria, patriace do priemyselnej zóny, nemocnicu... Náš exulant vytvoril pre textilnú fabriku Algodonera Flandria aj erb, z ktorého motívy dodnes používa mestečko Jauregui a tamjší športový klub. Pre rodinu majiteľa fabriky vyhotovil projekt kaplnky, navrhol jej interiér a farebné vitráže s kvetinovými motívmi do siedmich okien. Podľa Hronského návrhov postavili v Jauregui aj kostol a na základe jeho urbanistických návrhov vybudovali cintorín vo Villa Flandria, neďaleko Lujánu.

Pre ťažké existenčné podmienky v záujme o lepšie finančné zabezpečenie rodiny začal Hronský pred 60 rokmi uvažovať aj o založení súkromnej výtvarnej školy. Podarilo sa mu to v roku 1951 v Lujáne a neskôr v nej vchoval aj významných argentínskych umelcov. Najznámejším z nich sa stal výtvarník Horacio Scarnato, ktorý s Hronským neskôr založil keramikársku dielňu, kde vypaľovali a zdobili dekoratívne a úžitkové predmety.

Výtvarných výstav mal Hronský v Taliansku i v Argentíne v čase 15 rokov trvajúcej emigrácie viacero, ale pred polstoročím bolo prvýkrát pred verejnosťou vystavené jeho najvýznamnejšie výtvarné dielo - veľkoplošné olejomaľby z cyklu na motívy legendy o Panne Márii Lujánskej. Vznikli spolu s ďalšími 18

olejmi na tému o živote sv. Františka na objednávku pani Stewerlingovej, manželky majiteľa fabriky Algodonera Flandria. Podľa Hronského olejomalieb vytvorili sklári v Buenos Aires oba cykly farebných sklenených okenných vitráží, ktoré sa po nemalých colných problémoch podarilo neskôr vyviezť do Chile a osadiť do okien františkánskeho kostola Panny Márie Lujánskej (Nuestra Señora de Luján) v hlavnom meste Santiagu de Chile. Olejomaľby však ostali v Argentíne u autora, ktorý ich poskytol na vystavenie Slovenskému kultúrnemu spolku v Buenos Aires. Stalo sa tak pri 20. výročí vzniku Slovenskej republiky 14. marca 1959. O 34 rokov neskôr ich nevesta J. Cígera Hronského Cecília Hronská darovala Matici na Slovensko, ktorá ich opakovane využíva na výstavách.

Keď 13. júla 1960, teda pred 50 rokmi, neúnavný slovenský rozsvetovací svetiel umrel, na podnet investora cintorína vo Villa Flandria ho pochovali práve v areáli, ktorý Hronský projektoval. Mesiac a desať dní po manželovej smrti zomrela v Lujáne aj pani Valéria. Pretože náš spisovateľ si želal spočinúť v slovenskej zemi, ostatky manželov uložili do cinových vzdychotesne uzavretých truhliel, provizórne ich umiestniac v nikách jedného z mramorových múrov spomínaného Hronským projektovaného cintorínového objektu. Prevoz na Slovensko sa však za bývalého Československa nemohol realizovať. Až po vzniku Slovenskej republiky v prvom roku jej existencie, po dlhých 33 rokoch od Hronského smrti, pri príležitosti 130. výročia založenia Matice slovenskej, letecky dopravili obe truhly z Južnej Ameriky do Viedne a odtiaľ autom na Slovensko. Stalo sa tak v spolupráci Matice so Slovenským kultúrnym spolkom v Buenos Aires a Svetovým kongresom Slovákov. V Argentíne sa s ostatkami manželov dôstojne rozlúčili s náležitými vojenskými a štátnymi poctami. V Martine ich 8. augusta 1993 slávnostne uložili do hrobu za prítomnosti prezidenta Slovenskej republiky Michala Kováča, početných zástupcov vlády a reprezentantov významných slovenských inštitúcií na Národnom cintoríne. Konečne teda spočíva doma, symbolicky vedľa svojho prvého matičného druha Štefana Krčmeryho, ktorý ho pritiahol do Martina aj pred vyše 80 rokmi.

LITERATÚRA:

PAUČO, J. Pamiatke Jozefa Cígera Hronského. Middletown, Pennsylvania: Knižnica Literárneho almanachu Slo-

váka v Amerike 1960, 47 s.

MATUŠKA, A. J. C. Hronský. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1970, 231 s. KLÁTIK, Z. Krajina plná detstva. Hronského tvorba pre mládež. Bratislava: Mladé letá 1971, 172 s.

MAŤOVČÍK, A. - REŽNÁ, G. - PODMAJERSKÁ, V. Bio-bibliografia Jozefa Cígera-Hronského. In Biografické štúdie II. Martin: Matica slovenská 1971, s. 101 - 120

OKÁL, J. Leto na Traune Cambridge, Ontario: Priatel'ia Dobrej knihy 1986

OKÁL, J. Výpredaj ľudskosti Cambridge, Ontario: Priatel'ia Dobrej knihy 1989

MAŤOVČÍK, A. Biografické štúdie 19. Martin: Matica slovenská 1992, 252 s. HRONSKÝ, J. C. Dielo I - III. Bratislava: Tatran 1993

CABADAJ, P. Herold slova, krásy a lásky Jozef Cíger Hronský. Martin: Matica slovenská 1996, 23 s. MAŤOVČÍK, A. Biografické štúdie 24. Martin: Matica slovenská 1997, 263 s. MAŤOVČÍK, A. Jozef Cíger Hronský. Život a dielo. Martin: Vydavateľstvo Osveta 2003, 159 s.

Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990). II. zväzok. E-J. Martin: Matica slovenská 1987, s. 415 - 416 CABADAJ, P. Slovenský spisovateľ a výtvarník. Scrittore ed artista Slovacco Jozef Cíger Hronský. Martin: Slovenská národná knižnica 2007, 44 s. BELLOVÁ, V. Život bez domova. 1945 - 1960. Z argentínskej pozostalosti Jozefa Cígera Hronského. Martin: Matica slovenská 2007, 32 s.

BELLOVÁ, V. Tvorivo kráčať žitím. Výber z výtvarnej tvorby Jozefa Cígera Hronského. Martin: Matica slovenská 2009, 24 s.

CÍGER A. Nesplnená túžba J. C. Hronského. In Matičné čítanie 1968, r.1, č. 3, s. 1-2

BREZINA, J. J. C. Hronský sa vracia. In Slovensko 1990, roč. 14, č. 10, s. 2

BOTÍK, J. Neznámy Jozef Cíger Hronský. Na návšteve u Hronského nevesty v Argentíne. In Slovensko 1991, roč. 15, č. 9 - 10, s. 4 - 5

WINKLER, T. Nemohol žiť bez slobody. In Slovensko 1993, roč. 17, č. 5, s. 20 - 21

ČERTÍK, J. Matuška a Hronský alebo spor Alexandra (dobývateľa) s Jozefom (zveľaďovateľom). In Literárny týždeník 1996, roč. 9, č. 11, s. 4 - 5

MAŤOVČÍK, A. Hronského odkaz Slovákom súcim na slovo. In Literárny týždeník, roč. 9, č. 38, 12. 9. 1996, s. 3

WINKLER, T. Utekať, hoci aj na kraj sveta... Niekoľko slov k odchodu J. C. Hronského do exilu. In Slovenské národné noviny, 2009, roč. 20 (24), č. 29 - 30, s. 10 - 11

Výstrižkový materiál BIO-študovne SNK Martin

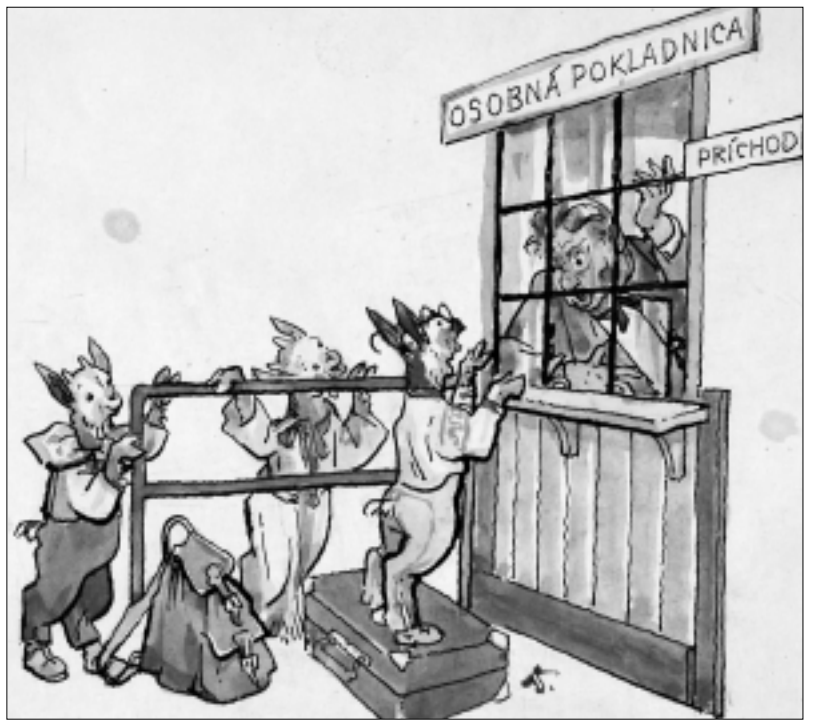
Archívne pamiatky ALU SNK Martin

Muzeálne pamiatky SNLM SNK Martin

Archívne a muzeálne pamiatky Matice slovenskej

Dom J. C. Hronského v Martine. Foto D. Jesenská

Tri múdre kozliatka na ceste do Ameriky (foto A. Brázdová)

I

Ktovie, ako veľmi by bol básnik T. S. Eliot smutný, keby vedel, že niekoľko desaťročí po uverejnení jeho eseje O spoločenskej funkcii poézie (1926) nastane doba, keď sa bude treba zastávať poézie samotnej, ba dokonca, keď bude treba prosieť, aby viac čítali a aby sa viac venovali veciam duchovným nie čitateľia, ale tí, čo sa považujú za tvorcov - spisovateľia. Myslím tým najmä tých najmladších. Akoby sme si ani neuvedomovali, ako veľmi potrebujeme nové, mravné pokolenie. A pritom všetko by nasvedčovalo tomu, že dnešná mládež má dostatočné podmienky na to, aby dala slovenskej literatúre veľký a plnofarebný rozmer.

Zatiaľ sa však výraznejšie črtá opak tohto predpokladu. A namiesto úprimnej tvorby a literárneho snaženia niektorých jednotlivcov dávajú o sebe omnoho hlasnejšie vedieť skupinky azda až priveľmi ambiciózných literátov, objavujúcich sa na kultúrnych podujatiach a ťažko spočítateľných súťažiach, kde býva najväčším zážitkom spoločenské nočné posedenie.

Čo už proti tomu namietat? Ľudská duša má rada voľnosť, radosť, i spoločnosť blízkych. Ale čosi prestáva byť v poriadku, keď zostúpime nižšie a pozrieme sa na mladú literatúru s odstupom. Ak sa chceme uvoľniť, musíme mať najprv predmet činnosti, od ktorej si tak naliehavo potrebujeme odpočinúť. Kto chce poznať smiech, má okúsiť plač. Zábava predpokladá prácu, sladkosť blen a odľahčujúca literatúra zase ťažkú.

A tu je, zdá sa, jablko sváru. Za málo peňazí veľa muziky začalo platiť aj v umení; a tak si na svoje miesto pod slnkom nárokuje literárne, výtvarné, hudobné či stavitel'ské diela, ktorým okrem času na dozretie a poctivej citovej investície chýba častokrát aj obsah.

Mladosť - pochabosť. Dalo by sa povedať a veriť, že o niekoľko rokov, až dospejeme (ozaj, ako výrazne sa posunula hranica zodpovednosti !), sa situácia zmení. Čas však beží, jeden ročník súťaží strieda druhý a tým samospádom sa nezmenilo nič, naopak, mladej tvorbe ubudlo z kvality ešte viac. Ale ako je možné, že nad tým niektorí starší spisovatelia a literárni kritici mlčia, myknú plecami alebo to dokonca schvaľujú, keď sa financujú literárne projekty meniace sa na škatule plné slovných hračiek, vulgarizmov, relativizmov a sexualit, ktorá síce neoddeliteľne k životu patrí a je inšpiráciou ľudstva od počiatku, ale nikdy nebola zmyslom sama osebe. A ak v rôznych epochách ľahšie žánre existovali, tvorili okraj umenia, keď sa v dôvtipných popevkoch, rečovankách, črtách či karikatúrach pospájali do zaujímavej čipky, ktorá lemovala rôbu literatúry krásnej.

Ale teraz sa hodinky začali krútiť naspäť. A čoby naspäť, zastali, a dokonca sa samy zvesili zo steny a protestujú voči účasti na čase. Od dávnej minulosti bol totiž literárny jazyk bohatší než hovorová reč, svojou formou tvoril dôstojnú nádobu pre krásne myšlienky a práve spisovatelia boli nielen nositeľmi, ale aj zveľaďovateľmi kultúry.

Teraz však hromadne používame čoraz jednoduchšie vety, zbadačili sme slovenčinu a potom, akoby sa ani nechumelilo, nadávame, že je to ona je chudobná. A tak v čase, v ktorom by sme mali byť vďační za slobodu (pokiaľ ešte trvá), sme ju dosadili do zlého vzorca. A začali sme sa oslobodzovať od výnimočnosti nášho jazyka, od literárnych foriem a aj od obsahu. Nerozumná sloboda je zlý vrátnik. Povolí vstúpiť do nás všetkému, a zároveň aj všetko prepustí.

Tak sa do našich duší ako do prázdnych domov nasťahovali tí najhorší nájomníci. Lahostajnosť a relativizmus.

II

Ani neviem, čím sme si to zaslúžili. Čím sme si zaslúžili to všetko: túto krásu, tento život, túto lásku, tieto slová. A čím sme si zaslúžili to označenie „mladá literatúra“. Mladá? Snád! ani to nie, veď čo je mladosť a kde boli v našom veku už toľkí pred nami! A litera-

túra? Veď by sme mali kolenačky d'akovať; na kolenách, čo tak naliehavo vystupujú z nôh, až sme celkom podcenili kľáčanie; že nás tí starší chcú prijať medzi seba, že sa vôbec smieme podieľať na tom zázraku - na fenoméne písomníctva, práve skrz ktoré sa šírilo Božie slovo. Veď by sme trasúcimi sa rukami mali držať pero a s hlbokým dýchaním ťukať do počítača - alebo sme už natoľko tupí, že sa nám už ani literatúra nezdá dostatočne krásna? Čo potom sme? A čo z nás bude? Prečo ubližujeme práve slovu?

A možno je to tak, že na koncoch nervových vlákien, že na začiatkoch cieľ, ktoré sa ani nemajú možnosť dostať do srdca, naozaj umierame. Sme suchými ratolesťami. A už nie sme schopní tvoriť krásu. V tom lepšom prípade, krásu medzi nami je, len ju nevieme rozoznať - také je už beľmo na súčasných očiach v každej dobe.

Ale bojím sa toho, že my už krásu

KATARÍNA DŽUNKOVÁ

Suché ratolesti

tvoriť nevieme a žiadne lepšie časy neprídu. Naučili sme sa smiať, mať až príliš plné brucho a - citíte to? V každom okamihu myslíme na ďalší, všetky máme spočítané. My mladí už azda ani nie sme schopní úprimných a hlbokých vecí.

Čo sa stalo, keď nespievajú deti? Čo sa stalo, keď nevolajú po náprave, ale milo sa usmievajú a len pritakávajú vlastnému úspechu? Za každým činom svetí hoci i skryto jeho vidina. A ak azda aj máme vôľu, na čo sa premieňa? Na

nič, na nič, literatúra sa rodí ťažko a aj tá, čo uzrie svetlo sveta, je taká vykalkulovaná, že ak by sme si mali odštiepiť kus mäsa za každé nepreciténé slovo - čo by z nás zostalo?

Nechceme námahu, nechceme obetu, nechceme bolesť, nechceme zimu a častokrát už ani žiť.

Alebo je to ozaj tak, že poézia je až taká vzácna rastlinka, že sa nedokáže vyvíjať v podmienkach pohodlia - to preto už niet básnikov?

A to preto ešte prilievame do ohňa produkovaním rýchlokvasených mladických textov?

Kýrie eléison!

III

Nemám právo súdiť. Azda sú ľahko-važne literárne príspevky iba varovaním, akú veľkú bolesť okolo seba súčasný človek vidí, v akej skaze žijeme a ako nalie-

havo musia autori odpovedať rovnako silnou pástou, akoby chceli varovať - robte niečo, takýto svet nie je správny.

Ale je to legitímne, keď sa táto kritika ozýva už toľkokrát bezvýsledne, až sa pôvodné pobúrenie pretaví opäť do pohodlia a neochoty ku skutku? A nie je skepsa iba neschopnosťou citu, vyčerpanosťou a nemohúcnosťou urobiť maximum?

Nuž ale ak je to tak... Pamätajme, že literatúra za náš úpadok nemôže. A nemôže za to ani umenie, cirkev, štát, či do-

konca Boh. A tak touto našou slabosťou - alebo azda pauzou, kým sa Európa opäť nepozviecha a jej umenie bude prekviktať do výšky, šírky, hĺbky i čistoty - nezahľujme zbytočne všetko okolo seba. Lebo čoho sa potom chytia tí, čo v literatúre ozaj hľadajú oporu a pomocnú ruku, ktorá im má pomôcť nájsť harmóniu? Pomocou akých špekulácií by sme potom museli definovať to, čo by zostalo z umenia, ak by rezignovalo na svoje základné atribúty: poctivosť a krásu presahujúcu človeka?

Viem, autori nepíšu svoje texty so zlým úmyslom. Lenže ak je naša generácia taká, že nevie prekonať inklináciu k prízemným, ľahko dostupným hodnotám, že si ani vedome nekultivuje dušu a nezaujíma sa o svoje korene - alebo sa v tom hádam nevie zorientovať či nájsť vhodnú formu - nuž, ku cti nám to neslúži. A rovnako ani to, ak sa občas ozvú sťažnosťami na nedostatok priestoru na pub-

likovanie. Možno trpíme skôr nedostatkom ľudí a obsahu, čím by sme tie periodiká zaplnili.

Nie je našim cieľom, aby sme teraz pisali programovo a nasilu. Ale prosím, aby si autori aspoň prešli vlastné práce lupou zo svedomia a pýtali sa, či text písali úprimne a či pre jeho podobu urobili maximum. Ak sa totiž trestá každé previnenie na Duchu, ako asi môže bolieť a čo by sa stalo, ak sa splnia naše vety, ak klame a zneužívame slovo aj v básňach?

IV

Možno je naše inklinovanie viac k plytkosti, než k hĺbke, k rovnovej ceste, než k hrboľatej a k dekadencii než k sebaapremáhajúcej kráse iba prirodzenou ľudskou vlastnosťou. Tak, ako sa slnko podobá na hlaveň pušky a strelí - dost! Viac krásy by nás zabilo.

Len či tú ľahkomilnosť dostatočne vyvažujeme.

Nat'ahovať sa za dobrým a cítiť úprimnú radosť je požehnaním a tí, ktorí sa dokážu z vecí naozaj tešiť, sú krásni. Len či sa neradujeme priveľa, aj na tých miestach, kde sa nemá a či nemlčíme, keď je také potrebné, aby sme otvorili ústa? Nemáme úctu k starším a nevieme (nechceme?) sa postaviť ani za hodnoty, a ani za vlastné slová.

Rozmýšľam, čo tu po našej generácii zostane - rozštiepené literárne krúžky, periodicky opakované činnosti bez obsahu. A čo prinášame do knižníc? Ak sa vo výkladových slovnikoch uvádzali úryvky z diel našich veľkých spisovateľov, ktorí obohatili slovný i citový repertoár národa - čo prinesieme my?

No tu sa treba zastaviť a mať úctu a d'akovať za to, že sa u nás ešte veľa krásneho píše a byť vďačný za všetko, čo sa činí. Aké je pochabé prehladať to! Veď sa nikomu nedá vytýkať radosť, ani autorom verva, s akou sa prezentujú alebo miera citlivosti či reakcie. Na to neexistujú kritériá a nedá sa povedať, kto je ctnostnejší. A možno je i všetko dobré a mnoho tých, ktorí literatúru milujú, by sa rozosmútilo, že sa opovažujem uvažovať o opaku.

Ale ja som mala na myslí to zlé, čo sme už vykonali a nielen v literatúre, aj v živote. Lebo jedno od druhého sa oddeliť nedá.

Oddelovanie nie je všeobecný proces a my, ktorí sa tak radi vyhlasujeme za postkomunistickú a „už inú“ mládež, vlastne v skutočnosti vôbec nedržíme spolu. Závidíme si, pretekáme sa, tešíme sa, ak sme niekoho nachytali na hrúškach a ohľňame nos jeden nad druhým, v neochote urobiť pre priateľa čo i len o omrvinku viac. A ak nám aj ide o nejakú dobrú vec, z neznámych príčin sa tiež dajako pospájať nechceme. Tak chceme my vlastne vôbec niečo, ak za nič nie sme schopní ustúpiť zo svojej tvrdej hlavy? Kedy chceme dospieť, a chceme vôbec, ak sa nám tak veľmi páči v polovičatosti?

To bude súdov, keď sa veci „len tak“ zmenia na „naozaj“ a uvidíme všetko, čo sme nevideli pre smiech. Veď my sme zabili do Milosti klince, fúkli jej do tváre jedovaté šípy, úplne sme pošliapali dedičstvo cnostných, ktorí obetovali mnoho, a napokon aj samých seba za nás. A my?

Veď to bolí!

A nezmetie sa to rýchlym úsmevom, nezmení sa to básňou alebo náhlou starostlivosťou o pekné, na ktoré by sme chceli položiť výkupnú hodnotu.

Neobetuje sa tam, kde je to príjemné.

A my sa ešte opovažujeme nazvať sa mladými autormi? Dobrými ľuďmi? Milou civilizáciou?

Neubližujeme ani tak textami - slová sú sväté a poézia krásna i bez nás - ale skutkami. Zlom, lenivosťou i vrtochami, ktoré zabíjajú tie klince hlbšie a hlbšie a hlbšie a hlbšie.

A nemáme ani silu túto svoju vinu nieť a pracovať mlčky a pokorne sa modliť - lebo na tých miestach sa začína stavať zhola. Na bolesti, bez predprípravy. Na zelenom trse našej obety, ktorá bude len taká veľká, koľko zo seba bude schopná dať. A kto rád stavia na svojej duši? Kto si na ňu navláči mlynské kamene?

Kto dokáže neodvrátiť tvár od milosti až takej veľkej, že je priam neznesiteľná, že napriek tomuto všetkému nás To miluje a dovoľuje žiť?

Poznáam zopár takých ľudí.

Modlíme sa, aby to, čo do nás sejú, vyklíčilo. V našej nevychovej duši, v nahnitej pôde. Lebo niet inej možnosti a potom už bude ozaj koniec. Smrť zaživa, z ktorej niet cesty späť.

Snímka: autorka

Pápežský prelát prof. Štefan Vragaš jubiluje

Pred 40 rokmi - 16. mája 1970 bol v Ríme vysvätený za kňaza bývalý pracovník Jazykovedného ústavu SAV a spoluautor prvého veľkého Slovníka slovenského jazyka, PhDr. Štefan Vragaš. V roku 1964 sa mu podarilo dostať do Talianska, lebo sa rozhodol pre kňazský stav. V Ríme absolvoval filozofické a teologické štúdiá na Pápežskej lateránskej univerzite, potom ako kňaz pôsobil dlhé roky vo Viedni. Popri svojej pastoračnej činnosti viedol aj lektorát slovenského jazyka na tamojšej univerzite. Aktívne sa zúčastňoval aj na nábožensko-kultúrnych podujatiach Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Hneď po zmene režimu v roku 1990 sa vrátil na Slovensko a dal sa k dispozícii vtedajšiemu arcibiskupovi a metropolitovi Slovenska Mons. Jánovi Sokolovi, ktorý ho pozval pracovať na Bohosloveckej fakulte sv. Cyrila a Metoda v Bratislave. Tam zastával určitý čas aj funkciu dekana fakulty. Medzitým dosiahol vymenovanie za riadneho pro-

fesora teológie, v ktorej funkcii je doposiaľ aktívny. Jeho dielo „Život Konštantína-Cyrila a Metoda“, ktoré vydal v roku 1986, dosiahlo v nasledujúcich rokoch tri vydania. Pripravil aj katechetickú príručku o sviatosti manželstva „Milujte sa v Pánovi“ (1983) a vysokoškolskú príručku „Sociálna náuka Cirkvi“ (1996). Z jeho projektu a pod jeho vedením vznikol aj dôležitý dvojzväzkový „Teologický a náboženský slovník“ (2006 - 2008). Okrem toho publikoval aj preklady z nemčiny a taliančiny a celý rad menších štúdií, recenzií a iných príspevkov v rozličných slovenských aj zahraničných časopisoch. Za svoju pastoračnú činnosť vo Viedenskom arcibiskupstve dosiahol titul „duchovný radca aj cenu „Leopold Kuntschek-Preis 1999“. Pápež Ján Pavol II. ho vyznamenal titulom „pápežský kaplán“ (Mons.) a najnovšie Benedikt XVI. ho povýšil za pápežského prelata.

(msd)

Básnička drobná tiež veľkú moc má

Keď som si pozorne prečítala a poprezerala zbierku básní Teodora Križku a kresieb Zuzany Vaňousovej Kresbička drobná navždy visí v ráme (Factum bonum Bratislava, 2010), nie-lenže som si uvedomila súvzťažnosť umenia, všetkých jeho oblastí, ale aj príčinu: ide o spoločný koreň - pripomínať človeku vlastníctvo nesmrteľnej duše. A cez ňu schopnosť rezonovať krásou, tým neurčitým rozpomínaním sa na svet Ideí.

Spoločný koreň však nevyplýva väčšiu vzájomnú blízkosť určitých druhov umenia - metafo-ricky vyjadrenú príbuzenskými vzťahmi v spoločnom rode: vzdialenejší príbuzní, najbližší príbuzní. A vidí sa, že poezia je rodnou sestrou hudby (to som si myslela doposiaľ) a výtvarného umenia (to si myslím už odteraz). Vzájomne úzko komunikujú, vzájomne sa inšpirujú. Ako v knihe Kresbička drobná navždy visí v ráme. Je zrejme určená detskému čitateľovi, det-ská duša ľahšie komunikuje s krásou - vie ju nájsť aj tam, kde dospeli už potrebujú „okuliare“ z dielne umelcov.

Kresby Zuzany Vaňousovej cielené navodzujú atmosféru krajiny detstva - zdanlivo jednoduchú, a predsa plnú tajomstiev. A Teodor Križka ich svojou poéziou odkrýva, „veď ako krásna patria k básni“ (Básnik) A zároveň upozorňuje: „Umelec ľahšie / namaľuje vesmír // ak pod-statné / skôr iba naznačí.“ (Obrázok z výstavy) Názna = rozochvenie tvorivej fantázie. Veď nielen o hrnčiarovi, aj o umelcovi platí: „Ale keď tvorí, / pocit skoro / anjelský máva na duši.“ (V hrnčiarskej dielni)

Vesmír - a staré veci. Aj ony sú jeho súčasťou: „Sú tu a boli, / nevidíte? / Tí pestrí bratia mo-týli. // Kým boli / našim očiam skryté, / akoby vôbec nežili.“ No nielen

pozerať sa, ale aj sku-točne vidieť - to zrejme vyžaduje schopnosť uchovať si sviežu detskú dušu: „Až keď na ne pozrieš s citom / a pohľadiš ich očami, / až prosto začneš čítať v skrytom, / prezradia tajné významy.“ (Staré veci) Áno, o to ide: o schopnosť pozeraním hladkať svet: „Treba len čítať jeho (roz. Božím, pozn. E. F.) zrakom / veci i pod, i nad nami. / Umelec kreslí len to, na čom / spočinul srdcom, // a nie očami.“ (Princíp) A svet sa nám otvorí: „Taká je Božia kráska. / Na-vštevuje len čistých.“ (Deti ešte raz)

Ale svet pochopíme iba vtedy, ak si ho otvoríme cez vnútorné, citové pochopenie pojmu vlast': „Vlast' predsa nerodí sa z náhody, / je to kraj krvou predkov poliaty. // Čo je vlast', / slepý nikdy nezistí, / darmo vlast' iným silou odnime. / Vlast' nie je dielo ľstivej koristi. / S vlast'ou sa prosto rodíme.“ Veď vo vlasti máme domov: „Nechže mi riadky nasýtené vôňou / borových živíc báseň vymeria. / Tehlička k tehle. Bude z toho domov. // a domov, to je predsa nádhra.“ (Záložňa)

A tak sa vplietajú tajomstvo krásy z maľby do poézie, až sa mi žiada pripomenúť: nielen „Kresbička tichá navždy visí v ráme / na stene večne živých spomienok“ (Malí výtvarníci“ ale že aj hoci drobná básnička má tiež veľkú moc: v pôsobení na čitateľa a v čitateľovi. Veď okrem iných pôvabných a zaujímavých postrehov v závere Teodor Križka píše: „... aj dobrý čitateľ je tak trochu básnikom. Áno, dobrý čitateľ je básnik do tej miery, do akej prežíva spolu s umelcom tú vznešenú atmosféru, v akej sa rodili verše.“

A všetko je to o krásnej tajomstva. Alebo o tajomstve krásy?

EVA FORDINÁLOVÁ

GLOSÝ O SLOVENČINE

O usporiadaní vorkšopu v Lehote

Naša dedina je úplne ako každá iná. Naprostriedku obce stojí hasičská strážnica, vedľa nej zatvorený kultúrny dom. Odtiaľ na obe strany vybieha Stará ulica, na nej samé dvoj-, troj- a štvormiliónové domy s dvoma, trom a štyrmi garážami. Konča dediny jarok, do ktorého sa vyvážajú smeti. Námestie nemáme, je to vlastne iba autobusová zastávka pred „Veľkými potravinami“. Pri nich stojí nový obecný dom a hneď vedľa neho jediná staršia neoprávnená chalupa v obci.

Býva v nej Štefan, starý mládenec. Volá sa Bizy.

- Húiz Bizy? Juár Bizy! - skúšajú si na ňom svoje vedomosti drzé deti, čo z vôle rodičov chodia už od tretej ľudovej na angličtinu. - Strýko Bizy, viete, čo je to Bizy? Juár Bizy!

Bizyho neoprávnenú chalupu však vyvažuje nápadne veľký, zjavne novší prístavok vystrčený do ulice. Podľa veľkých okien a mriežkovaného skla v kovových rámoch to iste bola kedysi dielňa.

Nemýlime sa! Nazrieme dnu - vidíme plno haraburdia a nepoužívaného stolárskeho náčinia - kladivá, kliešte, sekery, tesle, teslice, hoblíky, príložníky, uholníky, klajbasy, fugšvance, cölštoky, vinkle, veľké píly, malé píly, rámové, listové, jednoručné, obojručné, také aj onakvé, jedno cez druhé, všetko prikrýté polstoročnou pavučinou, prachom a stružlinami.

Štefan bol kedysi stolárom. Živnosť mu však vzali týždeň po víťazstve robotníckej triedy, dostal sa preto aj do psychických ťažkostí, ani na vojne nebol. Spočiatku robil na družstve, potom na štátnych majetkoch a pri lesnej správe. Potom bral malý dôchodok a berie ho doteraz. Odtedy je dôchodca, sedáva pred rodičovským domom s novinami v ruke a díva sa po ľudoch. Odzdraví, pozdraví, pousmeje sa a sem tam čosi povie.

Pred desiatimi rokmi ho to trochu chytilo, na pravú stranu. Poležal si v nemocnici. Polroka sa učil rozprávať. Dali ho do penziónu, lebo si mysleli, že je vyradený. Našťastie nebol, dal si pozor, dostal sa z toho. Z penziónu sa sám pýtal domov, lebo, ako vraví, medzi starými zadubencami, ktorí nemajú nič iné na mysli iba olovrant, večeru a televízor, sa nedalo vydržať. Na tvári mu vidno, že mu rozum nechýba. Živáň!

Štefan teda sedí pred domom. Posedkáva na bielom klátiku, vedľa neho kárika, iste bol zas v Borinke po drevo. Ženu nemá, nemá mu kto rozkazovať ani rozhadzovať. Nakúpi si sám, čo treba. Polievku si vie uvariť, zemiaky si trochu posoli a ponatiera maslom, nie vefá. Operie si sám. Zakúri si a je to. Stačí mu dva razy do týždňa doviezť za káricku raždia a tenších haluzí z Borinky. Zadarmo to má, nemusí si nič úradne vybavovať.

Po najnovšom prevrate mu dávali možnosť vrátiť sa k remeslu, lenže už nevládla, už bol starý. Prišlo to, ako hovorí, neskoro. Poondiaty socializmus. A medzitým ešte tá choroba! Ešte dobre, že za tých štyridsaťdva rokov, čo sme to tu mali, mu nespadla chalupa na hlavu, nebohý otec ju postavil z pevného materiálu. Aj škridla drží, krov suchý.

A vo dvore má navyše peknú priestrannú vršťať - dielňu.

A o tú vršťať, teda dielňu práve ide. Dalo by sa v nej ešte aj dnes majstrovať, keby sa vládalo.

- Keby sa vládalo! - pripúšťa možnosť Štefan. - Lebo už sa ani nevládze, ani sa nechce!

- Vari sa zlenivelo?

- Aj sa zlenivelo!

- A čo s domom?

- Dom počká, s domom to máme presne dohodnuté, vydrží, kým mňa nebude.

- Potom spadne?

- Tak!

- A čo s vršťaťou?

- Historická budova!

- Prečo? Zvonka vyzerá celkom ako nová!

- Veď aj je, lenže...

- Predať ju! Mohla by byť z nej napríklad dielňa na turecké papuče! - radíme mu.

- Predať? A komu? Chodte voľakde!

Strýko Štefan, pán Bizy, má vršťať čiže dielňu rád. Tu začínal ako mladý majster, tu sa mu najlepšie sedáva, tu sa mu najlepšie čítajú noviny za veľkými oknami, keď napríklad prší.

- Je to šikovný „šop“, - hovorí aj mladý starosta, čo sa k nám priženil z Liptova. - Máte parádny šop, pán Bizy! - hovorí, lebo u nich na Liptove sa šopa volá šop - teda šopa v mužskom rode. - Malo by sa s tým šopom voľačo robiť!

- Ale ba!

- Ešte stále by z toho šopu mohla byť normálna dielňa! Pán Bizy, keď už iné nie, mali by ste platiť daň od šopu ako od nebytového priestoru!

- Aleže ba! Ja to mám iba ako záčin na seno, pre zajacov! - hovorí zľahčujúco, ale pravdivo Štefan, pán Bizy.

- Tak potom je to normálny šop a šopy treba držať v čistote a poriadku! Máme na to predpis!

- Aleže ba? Naozaj?

Už desať rokov tá šopa - bývalá vršťať či dielňa - slúži Štefanovi ako záčin. Skladoval si tu zelinu, ďatelinu, seno pre zajace, ktorých vždy mával plný zajacník. Sušieval si tu kožky. Na každý týždeň mal jedného zajaca, vyplatilo sa chovať. Kým mu všetky naraz nepodochli. Nestrávené seno má rozťahané všade, váfa sa mu po zemi, po ponkoch,

pod stolmi, pod oblokmí, v košoch, v kartónoch aj na nedorobených kusoch nábytku, ktoré tu prežili v nehybnom stave celý socializmus. Chumáče sena sa povaľujú aj na kachliach aj na stoličke pred kachľami.

Práve tam zbadal pána Bizyho sedieť mladý starosta. A keby len sedieť, ale on si, ľaľaže ho, aj v kachliach stružlinami priku-roval, v rukách noviny.

Starostovi až mráz prešiel po chrbte.

- Dávajte pozor, pán Bizy, nekúrtu v tom šope, lebo nám zapálite dedinu!

- Ja že zapálím? Vám?

- Cez okná vidím, že máte ten... nehnevajte sa, ten svoj šop v riadnom neporiadku!

- Aký šop, pán starosta? Čo je to šop? Tu v novinách práve spomínajú vorkšop, čo usporadúvajú akisi inžinieri či doktori, či čo sú, z Bratislavy na chate v susednej Lehôtke! Čítali ste dnešné noviny?

- Neviete, čo je to šop? Toto je šop! - trochu sa nahneval starosta pochádzajúci z Liptova. - Vy v šope sedíte, prikurujete si, čítate v šope noviny a ohrozuje mi dedinu!

- Tak sa neďívajte! - bráni sa z titulu pokročilejšieho veku obvinený.

- To sa vám povie, neďívajte sa! Ja sa musím dívať, som starostom, zodpovedám aj za vás, aj za dedinu! Dobré vám radím, pán Bizy: Dajte si ten šop do poriadku!

- A čo keď nedám?

- Uvidíme! Dávam vám na to dva týždne! Takto sa dostal strýko Štefan, pán Bizy, na starosť do veľkého sporu so starostom.

Nedávno sme potrebovali vybaviť na obecnom úrade kúsok poľa, čo nám kedysi vzali do družstva a ešte stále nám nechcú platiť nájomné. Vyjdeme z obecného domu a dívame sa.

Strýko Štefan, teda pán Bizy, ako vždy sedí pred domom, v rukách noviny, pri kolonách mu ticho parkuje kárika s raždím. Trochu na ňom poznať roky, ale dnes má o jeden figliarsky úsmev pod očami tuším navyše.

- Čo sa to tu deje? Strýko Štefan?

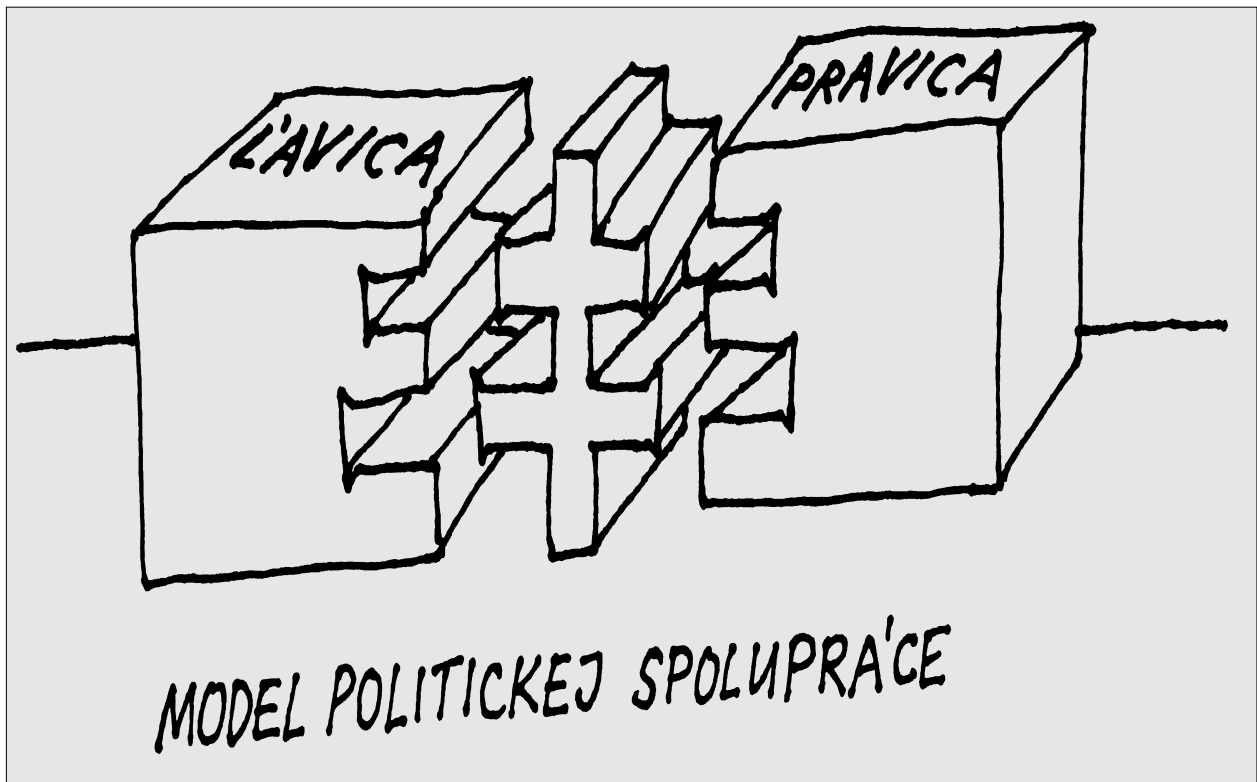
Nehovorí nič. Len palcom ukazuje za seba.

Aha! - obzrieme sa. Na vrštati, teda na dielni, ktorú starosta pochádzajúci z Liptova nazval „šopom“, vidíme priklincovaný obrovský nápis z nastrihaných kartónov: USPORIADANÝ VORKŠOP!

- Čo to má znamenať, strýko Bizy? - pýtame sa.

- Ááá! - mávol rukou. - Keď všetci usporadúvajú svoje vorkšopy, usporiadal som aj ja svoj! Dva týždne som vyvážal staré rárohy hore do jarku, všetko som dočista vyzametal, vydezinfikoval zelenou skalicou, vysíril siroú. Keď bude pán starosta chcieť, môže si u mňa šopu prenajať ako nebytový priestor a zvolávať sem zastupiteľstvo.

BLAŽEJ BELÁK

Kresba: Andrej Mišanek

So svetlom k svetlu v tme

Stetnutie tajných kňazov. Zľava Július Maty, Michal Fedor, Jozef Tóth

(Dokončenie zo 4. strany)

Ide predovšetkým o duchovnú a kultúrnu formáciu gréckokatolíckych kňazov a bohoslovcov, prácu na príprave kanonizačného procesu košických mučeníkov, prácu s kresťanský orientovanými intelektuálmi.

*Ježiš im povedal:
„Ešte chvíľku
je svetlo medzi vami.
Choďte, dokiaľ máte svetlo,
aby vás nezastihla tma,
lebo kto chodí potme,
nevie, kam ide.
Dokiaľ máte svetlo,
verte v svetlo,
aby ste boli
synmi svetla.“
Toto Ježiš povedal,
potom odišiel
a skryl sa pred nimi.*

Jn 12, 35-36

V tomto osobne najťažšom období sa začala rodiť jeho historická práca s pôvodným názvom Z dejín gréckokatolíckej cirkvi v Československu 1945-1950. Vnucovanie pravoslávizácie a duchovné dozrievanie Cirkvi, ktorá bola vydaná o dvadsať rokov neskôr.

P. Cyril Vasil' SJ hovorí: „Keby sme chceli nájsť akúsi Ariadninu niť, ktorá spája rozličné prvky jazykovedno-literárnej činnosti Michala Fedora v napojení na jeho kňazskú a rehoľnú činnosť, javí sa ako mimoriadne dôležité to, že v časoch, keď sa v rámci cirkevného i národného života jednotlivých, osobitne východných, cirkví prejavovala tendencia k zdôrazňovaniu partikularizmu, Fedor sa formoval a prejavoval ako „uvedomelý Slovan“. Bol si hrdo vedomý širšieho významu svojej osobnej i miestno-cirkevnej príslušnosti k cyrilo-metodskému duchovnému a kultúrnemu dedičstvu. Toto jeho vedomie vystúpilo do popredia a nadobudlo osobitný rozmer najmä od čias, keď na scénu svetových dejín vystúpil ďalší Slovan, dnes bezpochyby najznámejší predstaviteľ svojho národa, muž občianskym menom Karol Wojtyła, známy každému ako Ján Pavol II., rímsky pápež. Fedor, ako muž kultúry, si osobitne všimol intervencie pápeža v

oblasti kultúry, inkulturácie, národnej identity, prínosu sv. Cyrila a Metoda pre Európu a pre dejiny jej jednotlivých národov.“

Keď sa po „nežnej“ či „zamatovej“ revolúcii v novembri 1989 začala obnova duchovného života na Slovensku, nastal pre Michala Fedora legálny comeback - už mohol verejne vystupovať. Roku 1990 sa stal členom obnovenej jezuitskej komunity Spoločnosti Ježišovej v Košiciach. Ako kňaz sa venoval pastoračnej činnosti, študentom, či bohoslovcami. S hodnotnými príspevkami sa zúčastnil cirkevných, kultúrnych a historických podujatí. Spracoval a vydal historickú štúdiu Spolupatróni Európy, ich odkaz na Slovensku.

*A predsa vám píšem
nové prikázanie,
ktoré je pravdivé v ňom
aj vo vás,
lebo tma odchádza
a už sviatí pravé svetlo.*

1Jn 2,8

Ďalšie roky (1991 - 1994) slúžieval sv. liturgie v mestách a obciach východoslovenského regiónu. Až do svojej predčasnej smrti prednášal moderné cirkevné dejiny. Michal Fedor bol navrhnutý aj za dekana Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulty UPJŠ v Prešove. Konkurs síce vyhral, ale s odôvodnením, že nemá vyššiu teologickú kvalifikáciu, za dekana menovaný nebol. Tento fakt opäť bravúrne zvládol, a to tak, že o rok (20.2.1992) už získal na Teologickej fakulte „Bobolanum“ vo Varšave licenciát. [ThLic.] zo špecializácie Dogmatika s vynikajúcim prospechom. Na poste vysokoškolského pedagóga zotrval. Externe prednášal na Teologickom inštitúte sv. Alojza v Bratislave a na dvojročnej katechetickej škole v Košiciach.

Príležitostne prednášal najmä na témy sv. Cyril a Metod a východná spiritualita. Bol menovaný superiorom košického domu SJ. Zakladá kabinet-stredisko pre styky, štúdiu a výskum medzi kresťanským Východom a Západom. Zbieral korešpondenciu a práce Michala Lacka. Podieľal sa na príprave výročnej konferencie o jeho živote a diele.

V lete (25. 7. - 21. 9.) navštívil Kanadu. Venoval sa popisovaniu časopi-

seckých článkov a kníh slovenských exilových autorov. Koncom roka ho provinciál P. Váni menoval historikom slovenskej provincie SJ. Začiatkom roka 1993 bol Michal Fedor menovaný Biskupskou konferenciou Slovenska za člena Historickkej komisie. Bola vydaná jeho historická práca Z dejín gréckokatolíckej cirkvi v Československu 1945 - máj 1950.

*Noc obrátili na deň;
svetlo je opäť bližšie ako tmy.*

Jób 17;12

Cestuje do Ríma, kde presviedča prefekta Východnej kongregácie, kardinála Silvestrinuho o tom že aj Západ potrebuje otvorenie sa cirkvám a národom Východu v ich najširšom kultúrnom a duchovnom význame. Po návrate vypracoval Koncepciu Strediska /Centra/ štúdia a výskumu Východ - Západ. Súčasťou Centra sa stala rozsiahla knižnica.

Neskôr vo Francúzku pripomína svojim spolubratom, jezuitom, pracujúcim v oblasti kultúry, aby sa neostýchali použiť zo skúsenosti, ktorú získalo kresťanstvo počas komunistického prenasledovania.

Vo svojej práci, často spojenjej s únavným cestovaním, pokračoval s neuveriteľným nasadením. Integroval v sebe teológa, kňaza, knihovníka i bibliografa, učiteľa a vedca... Aktivne sa zúčastňoval mnohých seminárov, konferencií a sympózií.

Koncom roka 1993 predložil na oponentúru habilitačnú prácu Cyrilo-metodská tradícia v slovenskej literatúre a kultúre, ktorú obhájil 1994 na Filozofickej fakulte UPJŠ v Prešove. Popri týchto aktivitách od r. 1990 publikoval štúdie a články najmä v náboženských časopisoch.

*A svetlo vo tmách sviati,
a tmy ho neprijali.
Pravé svetlo,
ktoré osvecuje
každého človeka,
prišlo na svet.*

Jn 1, 5,9

V máji opäť navštívil Rím. Jeho zdravotný stav sa už v tomto období veľmi zhoršil. Dlhšie plánovaný pobyt musel skrátiť. Z Ríma sa vrátil vo veľmi zlom stave. Nasledovali lekár-

ske vyšetrenia a nástup do nemocnice. Bol mu zistený zhubný nádor mozgu. 6. a 7. júla podstúpil dve ťažké operácie mozgu. Michal Fedor priateľom - návštevníkom v nemocnici rozprával o rozpracovaných dielach, práci, plánoch do budúcnosti. Vo svojich poznámkach z posledných dní, ktoré si písal v prestávkach medzi bolesťou, sa striedali filozofické, meditatívne a duchovné myšlienky o príprave na poslednú cestu, na stretnutie s Pánom. Michal Fedor zomrel 14. 7. o 01.00 hod. v košickej nemocnici. Na cestu do večnosti ho zaopatril priateľ páter Juraj Bumbara SJ z Prešova. 18. 7. sa konal smútočný obrad v chráme Narodenia Panny Márie v Košiciach za účasti gréckokatolíckych biskupov J. Hirku a M. Chautura a rímskokatolíckeho biskupa A. Tkáča, kňazov, rehoľných bratov, rodiny a priateľov. Telesné ostatky Michala Fedora boli uložené na cintoríne Rozália v Košiciach.

A zrazu tma... Profesor Bado by povedal: „...v noci má byť tma. Jedine v tme telo produkuje melatonín, ktorý má antidepresívne vlastnosti. A to, že tento paradox funguje, najlepšie vidieť u obyvateľov Škandinávie, ktorí si siahajú na život za polárnej noci, keď sa ju snažia zo všetkých síl zničiť tým, že svietia. Keď do prirodzeného poriadku človek svojím veľmi neohrabaným spôsobom zasiahne, urobí zle... (Bado)

A Ježiš im zasa povedal:

*„Ja som svetlo sveta.
Kto mňa nasleduje, nebude
chodiť vo tmách,
ale bude mať svetlo života.“*

Jn 8, 12

Najvernejší druhovia P. Fedora boli kniha, papier a pero. Veľa čítal a veľa písal. Na papier dával kedykoľvek hoci len útržky svojich myšlienok, zážitkov akéhokoľvek druhu. A potom z nich pri svojej tvorbe čerpal alebo ostali len tak a čakali na svoju príležitosť.

Svetlom mu boli spolubratia zo Spoločnosti Ježišovej. Obdivuhodná je veľká láska, s akou zbieral korešpondenciu a práce spolubrata Michala Lacka, s akou zbieral materiál k dejinám gréckokatolíckej cirkvi, k dejinám jezuitskej rehole na Slovensku, materiály o sv. Cyrilovi a Metodovi a o troch košických mučeníkoch.

A Michalovi Fedorovi bola svetlom v tmách Gréckokatolícka cirkev, ktorú spájal v jedno spolu so svätými Cyrilom a Metodom. Pri svojom výskume vždy prichádzal k záveru, že „gréckokatolíci na Slovensku sú priamymi dedičmi odkazu sv. Cyrila a Metoda.“

No najjasnejším svetlom mu bol Ježiš. Preto P. Fedor dokázal s takou istotou a šarmom kráčať v tme, pretože mal toto Svetlo.

Vedecký svet by povedal, že význam diela Michala Fedora spočíva v obohatení časopiseckej a knižnej slovenskej bibliografie, literárnej vedy a cirkevnej histórie, lexikografie... Čo by však povedal jeho najbližší priateľ?

Je mi ľúto, že práve jeho som z množstva skvelých ľudí - jezuitov osobne nepoznala. No dostalo sa mi veľkej cti spracovať o ňom dizertačnú prácu a tým veľkej milosti kontemplanovať jeho život a jeho odkaz. Som vďačná, že aj vďaka tomu sa mi dostáva nesmiernej útechy v čase tmy, ktorá sa niekedy zdá byť večná, múdrosti, ktorá tomu neverí, a nádeje, ktorá si je istá, že „tma nie je nič iné, ako zvestovanie príchodu slnka...“

ANDREA HORVÁTHOVÁ

Výskumy vo Vatikánskom archíve...

(Dokončenie z 5. strany)

Účastníci rokovaní vystúpili s mnohými konkrétnymi návrhmi, ku ktorým však prítomný hlavný predstaviteľ Ministerstva kultúry Milan Ferko nezaujal konkrétne stanovisko. Hovorilo sa aj o vyslaní R. Marsinu a V. Sedláka do Ríma na ozrejmienie organizačných predpokladov a náležitostí, potrebných k realizácii jestvovania SIHÚR. Bezprostredne po zasadnutí PS sa uskutočnila užšia porada (M. Ďurica, M. Ferko, R. Marsina, V. Sedlák), na ktorej M. Ferko ponúkol M. Ďuricovi, ktorý bol vtedy ešte stále riadnym profesorom na univerzite v Padove, funkciu riaditeľa SIHÚR a R. Marsinovi vedenie PS, čo navrhovaní po diskusii akceptovali, len žiadali, hoc aj išlo o zastávanie nehonorovaných funkcií, dekréty.

R. Marsina a V. Sedlák vykonali v dňoch 17. - 29. apríla 1995 cestu do Ríma. Rokovali tak so slovenskými ako aj so zahraničnými predstaviteľmi a to s vtedajším rektorom Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme Jozefom Vrablcom, s veľvyslancom SR pri Svätej stolici a Maltézskej ráde Jozefom Neuwirthom, so chargé d'affaires SR v Talianskej republike Hruškom. Z národných historických ústavov v Českom nebola pre chorobu prítomná jeho riaditeľka Zdeňka Hledíková, rokovali len s predstaviteľmi Poľského vedeckého ústavu v Ríme a Maďarskou akadémiou v Ríme (Accademia di Ungheria in Roma), v rámci ktorej prebiehal maďarský výskum v TVA. Záver poslanej správy obsahoval alternatívne návrhy na zriadenie Slovenského kultúrneho inštitútu v Ríme, ktorého súčasťou by mohlo byť historické oddelenie, alebo zriadenie samostatného Slovenského historického ústavu v Ríme, ktorý by mal byť obsadený stále minimálne jedným pracovníkom (s diplomatickým štatútom) a výskum by vykonávali štipendisti, vysielaní jednotlivými rezortmi. Celú činnosť mala koordinovať Komisia pre koordináciu historického výskumu v Ríme (v Taliansku) pri Ministerstve kultúry SR a riaditeľ Slovenského historického ústavu v Ríme.

Ďalej sa v správe konštatovalo, že o skutočnom jestvovaní Slovenského historického ústavu v Ríme bude možno hovoriť až potom, keď bude mať skutočne vlastné (čo aj minimálne) priestory a stálu pracovnú silu aspoň na polovičný úväzok, ktorá by zabezpečovala organizačno-administratívnu agendu. Nie je rozhodujúce, či sa výskum ročne uskutoční v rozsahu dvanásť alebo dvadsať mesiacov výskumu, ale dôležité je, aby sa ústav prezentoval aj vlastnou finálnou vedeckou prácou, z materiálu TVA alebo iných rímskych archívov. Najprimeranejším by bolo začať s vydávaním prameňov z vatikánskych a rímskych archívov k dejinám Slovenska (Monumenta Vaticana Slovaciae), tak, ako to majú vo svojej náplni aj ostatné takzvané národné, či štátne historické ústavy v Ríme a vo Vatikáne. Len potom sa môže Slovenský historický ústav stať riadnym členom ich spoločenstva, Medzinárodnej únie.

Z doteraz konštatovaného je zrejmé, že v prvej polovici deväťdesiatych rokov sa v TVA a AVK vykonalo zo strany slovenských výskumníkov veľký kus práce, sčasti skordinovanej, sčasti žiaľ nekoordinovanej až živelnej. Najväčšie úsilie o inštitucionalizovanie výskumu v Ríme vyvíjalo Ministerstvo kultúry SR, na Ministerstve vnútra SR išlo skôr o presadzovanie parciálnych záujmov jednotlivých bádateľov, ktorí okrem toho v krátkom čase ešte svoje priority aj menili (J. Dubovský). Z Ministerstva školstva SR, vrátane SAV, na rozdiel od Českej republiky, okrem požiadaviek na individuálne cesty, žiaľ nevychádzali nijaké iniciatívy na inštitucionálne riešenie výskumu v

Ríme. Keď po politických zmenách došlo zo strany najvyššieho vedenia Ministerstva kultúry postupne k nezáujmu o inštitucionalizovanie výskumu v Ríme tým, že vraj neboli na to prostriedky, prestali snahy o (perspektívne) vytvorenie SIHÚR.

Negatívne sa v tomto zmysle začala vyvíjať situácia po nastúpení Ľubomíra Romana na miesto ministra kultúry (15. 3. 1994 - 13. 12. 1994). Ak sa za nasledujúceho ministra kultúry Ivana Hudeca (13. 12. 1994 - 30. 10. 1998) zo začiatku čítala nádej, že sa v trende nastúpenom koncom roka 1991 bude pokračovať, už v druhej polovici roka 1995 sa ukázalo, že nádeje boli neoprávnené. Od roku 1995 sa prakticky vo výskume v Ríme pokračovalo len v rezorte Ministerstva vnútra (archívy); tento výskum, obmedzený len na 2-4 týždne ročne, však nebol primerane koordinovaný.

Kultúrnej verejnosti iste netreba podrobnejšie zdôvodňovať význam výskumu v TVA a iných rímskych archívoch. Je tam veľmi dôležitý materiál k dejinám Slovenska a Slovákov od najstarších čias až do prítomnosti. Väčšina textov listín (listov) k dejinám Veľkej Moravy sa zachovala v pápežských registroch. Skúmanie tejto problematiky bolo už po niekoľko storočí v popredí bádateľského záujmu významných historikov aj v zahraničí. Preto za romantické treba pokladať názory, že pri podrobnejšom výskume vatikánskych archívov by mohlo dôjsť v tomto smere k novým senzačným objavom (pre 9. storočie), ako si to predstavuje časť našej verejnosti. Na druhej strane je však nepochybne, že vo vatikánskych archívoch nájdeme množstvo doteraz neznámych údajov, ktoré pomôžu podstatným spôsobom dotvoriť obraz dejín Slovenska a Slovákov.

Š t a t ú t Slovenského historického ústavu v Ríme

ČL. I. ZÁKLADNÉ USTANOVENIE

1/ Slovenský historický ústav v Ríme (ďalej SHÚR) je vedecko-výskumné pracovisko Ministerstva kultúry SR a Ministerstva zahraničných vecí SR pre systematický výskum dejín Slovenska a Slovákov.

2/ Základným pracoviskom je Rím.

ČL. II. PREDMET ČINNOSTI

1/ Cieľom činnosti ústavu je systematický výskum v archívoch, knižniciach, múzeách, galériách a ďalších príbuzných vedecko-výskumných inštitúciách Vatikánskeho mestského štátu a Talianskej republiky.

2/ Výsledky výskumu vo všetkých formách sa centrálne evidujú v Slovenskom národnom archíve v Bratislave a v Matici slovenskej v Martine.

3/ Čiastkové výsledky výskumu evidujú príslušné inštitúcie, najmä Historický ústav Slovenskej akadémie vied.

ČL. III. ORGANIZAČNÉ VZŤAHY

1/ Na čele SHÚR stojí jeho riaditeľ. Do tejto funkcie ho menuje minister kultúry SR na dobu 4 rokov. Riaditeľ riadi ústav ako celok, zastupuje ho na vonok vo všetkých záležitostiach, zodpovedá Ministerstvu kultúry SR a Ministerstvu zahraničných vecí SR za odbornú, personálnu a hospodársku činnosť ústavu.

2/ Prácu SHÚR programuje Komisia SHÚR, zložená z predsedu a po jednom zástupcovi z Ministerstva kultúry SR, Ministerstva školstva SR, Ministerstva zahraničných vecí SR, Ministerstva vnútra SR, Slovenskej akadémie vied, Matice slovenskej, Slovenského národného archívu, Slovenskej národnej galérie, Univerzitetnej knižnice a Konferencie biskupov Slovenska.

3/ Predseda zodpovedá za náplň a systematickú prácu SHÚR v duchu potrieb rozvoja slovenskej kultúry.

4/ Agenda SHÚR sa v Bratislave vybavuje na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky pri sekcii štátneho jazyka a národného písomníctva.

5/ Štápe pracovisko v Ríme spravuje poverený člen Zastupiteľského úradu Slovenskej republiky v Taliansku.

ČL. IV. HOSPODÁRENIE

SHÚR je zapojený na rozpočet Ministerstva kultúry SR a Ministerstva zahraničných vecí SR. Výber odborných pracovníkov, ich vysielanie do Ríma, cestovné, stravné počas stáže, dokumentáciu ich výskumu obstará Ministerstvo kultúry SR. Náklady na pracovisko SHÚR v Ríme (nájomné, prevádzka, údržba) sa budú hradit' z rozpočtu Ministerstva zahraničných vecí SR.

Bratislava 12. 4. 1995.

Svätopluk na Hrad?

Projekt postaviť na Bratislavskom hrade jazdeckú sochu Svätopluka vyvolal v určitých kruhoch, aj takých titulovaných odborníkov, od ktorých by sa to najmenej očakávalo, tvrdé, satirické, ba až hysterické reakcie. Nimi uvádzané argumenty proti tomuto projektu dokazujú také úbohé poznatky o najstarších dejinách slovenského národa, že si človek musí položiť otázku: Kto a za čo dal týmto osobám akademické tituly a nimi podložené zodpovedné pracovné funkcie, v ktorých sú platené z daní všetkých občanov.

Dnes aj v cudzích historických a encyklopedických dielach je všeobecne prijaté plne dokumentované zistenie, že už v stredoveku žili na území medzi dnešnou Česko-moravskou vysočinou riekou Tisou o od Karpat-ského oblúka až vrátane Zadunajska v dnešnom Maďarsku starí Slováci, z ktorých sa vyvinul súčasný slovenský národ. Čo sa ich kniežat'a a neskoršieho kráľa Svätopluka I. týka, je historicky dokumentované, že ako knieža sídli v Nitre. Ale po svojich výbojoch v osemdesiatych rokoch 9. storočia, keď sa stal kráľom rozsiahlej ríše celého jadra Strednej Európy, bezpochyby sídlil aj na Devíne a na Bratislavskom hrade, podobne ako to robil aj na mnohých iných pevných bodoch svojej ríše. Tí oponenti zabúdajú, alebo nevedia, že stredovekí panovníci nemali „hlavné mestá“ v modernom zmysle,

ale sídlili aj dlhší čas tam na nimi ovládanom území, kde to politická, finančná alebo vojenská potreba vyžadovala. A aj najnovšie archeologické zistenia dokazujú, že tak Devín, ako aj Bratislavský hrad boli už od rímskych čias veľmi dôležitými strategickými opevnenými centrami. Ale aj viacerým slovensky orientovaným autorom by som rád pripomenul, že jeden z najvýznamnejších moravských znalcov stredovekých dejín, ktorý vydal v celom svete uznávaných 5 zväzkov dokumentov o Moravskej ríši - prof. Ľubomír E. Havlík - neváhal dať svojmu dielu o živote Svätopluka ti-

Ad: Nepriateľ' tatíček

29. apríla 2010

Nedávno sa mi dostal do rúk článok od Petra Gettinga s názvom : „Nepriateľ' tatíček“. Autor v úvode všetkých, ktorí majú výhrady proti postaveniu sochy T. G. Masaryka v Bratislave zatriedil ako nacionalistov, neonacistov či schizofrenikov, prípadne spochybnil ich kádrový profil a najmä spochybnil ich činnosť.

Autor sa ďalej snaží o výpočet hrdinstiev a zásluh T. G. Masaryka o Slovensko, ale aj o Bratislavu a o jeho fatálnych chybách skromne píše, že sa dopustil aj nejakých chýb, tak ako každý iný politik. Ak by tie zásluhy prevládali chyby a nedostatky a ak by predmetnú sochu nechceli postaviť práve na Vajanského nábreží, ale niekde inde, tak by sa to možno so až z takým odporom nestretlo. Pravda je však taká, že Masaryk pre Slovákov skutočne žiadnym „tatíčkom“ nebol. Podľa E. Beneša sa tento človek o Slovákoch vyjadril tak, že „Je to banda, zkorumpovaná“.

Celá Masarykova politická činnosť bola založená na obnovení českej štátnosti, rozšírení a posilnení územím Slovenska a jeho obyvateľmi, z ktorých chcel mať „Čechoslovákov“, o čom, okrem iného, svedčí a jeho výrok „Český národ jest i pod Tatrami.“ Svoje politické zameranie T. G. Masaryk vyhlásil 21. decembra 1918 takto: „Již před 500 lety jsme měli v Husitech a Táborech prvé socialisty-komunisty české. Tábor byl první demokratickou a socialistickou republikou.“

Ak už teda opomenieme skutočnosť, že Masaryk odmietol plniť Pittsburskú dohodu, že za jeho vládnutia začala programová likvidácia slovenského priemyslu a ak tiež silno prižmúrieme oči nad tým, že bol neomarxistom nenávidiacim kresťanstvo (nikdy sa osobne nezúčastnil na žiadnej verejnej katolíckej oslave, napríklad ani na celonárodných oslavách jubilea českého patróna sv. Václava v roku 1929), aj

tak by sme sa mali zamyslieť nad tým, že S. H. Vajanský T. G. Masaryka z duše neznášal. Vajanský ako prvý odsúdil Masarykovo pisanie ako „židovské feuillonistictvo a nesvedomitú trivialnosť“. Vajanský nešetril kritikou „pražského humanizmu, realizmu a internacionalizmu“ a Masaryka neváhal biľagovať prívlastkami ako lump, vagabund, poltron, šašo, oplan, neobrezaný žid, karikatúra Nietzscheho a podobne. Čech, prof. Pražák o vzťahoch medzi Vajanským a Masarykom napísal: „... jaksi v generální přehlídce Hurbánových románových thesů (Masaryk) definitivně zúčtoval s Hurbánem-Vajanským a odmítl jej tak rozhodným záporom, že se jím opravdu rozklepuly dva protichodné světy, přez něž již nikdy nebylo možno vzklenouti most porozumění a soužití.“. Ak boli vzťahy medzi Vajanským a Masarykom skutočne také, ako je uvedené vyššie, tak potom sa pýtam: Je korektné postaviť Masarykovu sochu na Vajanského nábreží? O čo tu ide? Je to hlúposť alebo arrogantné ignoranstvo a čo z toho je horšie? A len tak mimochodom pán Getting, myslíte si, že by bolo možné postaviť na Ben Gurionovom letisku v Tel Avive sochu Jásira Arafata?

Na záver názor Karla Čapka, ktorý sa ako málokto priblížil T. G. Masarykovi: „Masaryk rozdeľoval ľudí na dve kategórie: ten, kto bol v poriadku a Masaryk mal o ňom dobré mínenie, bol „pekný človek“. Ale beda, o kom sa vyslovil, že je „človek nepekný“. Ten bol u prezidenta vyřízen.“. Toto je výstižná charakteristika „tatíčka“ Masaryka, ktorého sochu chcú arrogantní čechoslovakistickí hlupáci postaviť na bratislavskom nábreží pomenovanom po jeho úhlavnom protivníkovi S. H. Vajanskom. Ak sa tento chorý zámer uskutoční, tak sa v hrobe budú obracať ako Vajanský, tak aj Masaryk.

MILAN JANIČINA

tul: SVATOPOLUK I. VELIKÝ, KRÁL MORAVANŮ A SLOVANŮ (Brno 1994). Ak si uvedomíme, že jeho český pohľad na dejiny mu nedovolí správne preložiť použité dokumenty, ktorých korektný preklad musí byť

KRÁL SLOVÁKOV, tak jasne vidíme, ako ďaleko sú slovenskí pochybovači od historickej pravdy. Dnes je už dosť pravdepodobné, že starí Slovania neprišli do strednej Európy niekedy v 6. storočí, ale tvoria podstatnú a prapôvodnú (autochtónnu) skupinu obyvateľov Európy. A čo sa Slovákov a slovenského jazyka týka, už v roku 1943 americký vedec a lingvista prof. Price považoval slovenčinu za kľúč ku všetkým slovanským jazykom, za unikum na dorozumenie sa s ostatnými Slovanmi. (John D. Price, The Key to all Slavonic Languages, SHF, Columbia Univerzity, New York, Dec. 15. 1943) Prof. J. Price túto myšlienku vyslovil na varšavskom kongrese slavistov. Poľská delegácia vyšla s návrhom, aby sa schválila definícia prvého slovanského jazyka, ktorej určujúcim bodom je slovenčina. Všetky slovanské delegácie (okrem českej) odhlasovali poľský návrh: Slovenský jazyk je aj podľa viacerých iných slavistov jedným z najstarších slovanských jazykov. Aj preto si naši dávní predkovia si zachovali svoje najstaršie pomenovanie Sloven, Slovän, Slovjan. Z toho vyplýva, že tieto stredoveké názvy vzťahujúce na obyvateľov vtedajšieho Slovenska, ktorého rozloha bola oveľa väčšia, než je územie dnešnej Slovenskej republiky, je správne prekladať súčasnou formou Slováč, Slováci a dôsledne aj Svätopluk I. Veľký, kráľ Slovákov.

MILAN S. ĎURICA

Tichá diplomacia

alebo

sladké ničnerobenie

Bývalý slovenský minister zahraničných vecí Eduard Kukan v TA3 reagoval na slová predsedu slovenskej vlády Róberta Fica, v súvislosti so známym vyhlásením maďarského prezidenta László Sólyóma v srbskej Vojvodine (z 13.3.2010). Reakciu predsedu vlády označil za neadekvátnu a tvrdil, že Róbert Fico svojim vyjadrením vystavil Slovenskú republiku na posmech. Podľa neho sa treba správať bez komplexov menejcnosti a veci riešiť tichou diplomatickou cestou.

Zdá sa, že tento bývalý vysoký štátny úradník, ktorý patrí do zlatého fondu amnestovaných starých štruktúr, vždy obľuboval tichú diplomaciu alebo skôr sladké ničnerobenie. Podľa Eduarda Kukana na Maďarov platí iba dokonalé ticho, tomu rozumejú a iba takáto cesta vedie k očakávaným výsledkom.

Formálne akty, ktoré si druhá strana ani nevšimne, alebo účelovo odignoruje, nie sú riešením a ani posunom k lepšej kultúre vzťahov. Kde je záruka, že maďarská strana bude rešpektovať oprávnené záujmy slovenského partnera? Aj za Kukanovho pôsobenia vo funkcii chýbali pravidelné pracovné konzultácie, partnerské dialógy či povedzme verejná kontrola plnenia uzavretých medzištátnych zmlúv.

Pritom reakcia z druhej strany je skôr opačná. Maďarskí politici vôbec nezaháľajú. Sú ešte hlučnejší ako predtým. Žaloby a sťažnosti na Slovenskú republiku sú také bežné ako faktúry za telefón.

Zľahčovanie alebo úplne prehliadanie nebezpečných výrokov predstaviteľov Maďarska iba nahráva veľkomaďarským šovinistom. Preto neobstoja reči o zbytočnosti alebo kontraproduktívnosti reakcií zo strany slovenskej vlády.

Eduard Kukan určite vie, že v Maďarsku sa zvolenbieva už takmer 90 rokov a maďarská politická scéna je v permanentnej pohotovosti od prvej minúty po podpísaní Trianonskej zmluvy.

Média si pritom takéto „múdre hlavičky“ doslova pestujú. Uprednostňujú trojvetových analytikov, ľudí, ktorí nedorástli na funkcie a ich odborná spôsobilosť je prinajmenšom sporná. Bojím sa, že najmä na slovenskom ministerstve zahraničných vecí je ešte stále veľa takých ľudí, akým je Eduard Kukan. Vyrástli v časoch komunistickej diplomacie a držia sa osvedčeného hesla: Ak nič neurobiš, nič nepokaziš. Som však presvedčený, že diplomatickým tichom alebo akýmsi zápečníctvom, naši diplomati slovenské národno-štátne záujmy neobhájajú.

FEDOR LAJDA

KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41, 841 04 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: Július Binder (predseda), Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalik (Kanada), Vladimír Kubovčík. – Šéfredaktor: Teodor Križka. – Cena jedného čísla je 1,00 € – Stánkový predaj: Mediaprint-Kapa, Presse Grosso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s.,

Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O.BOX 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk. – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo EV 757/08. – Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk – www.kultura-fb.sk – Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

V dňoch 8. až 10. apríla 2010 sa v Čejkoviciach uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia pod názvom „Rytierske duchovné rády v Európe“. Jej spoluorganizátormi boli Historický ústav Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity, Templárske sklepy Čejkovice (ktoré systematicky podporujú výskumné a publikačné aktivity tohto druhu), Moravské zemské muzeum Brno a Výskumné stredisko pro dějiny střední Evropy. V bývalom sídle templárskych rytierov, neskôr prestavanom na zámok a dnešný hotel „Schloss“ sa tak stretli poprední odborníci na duchovné rytierske rády z celej Európy.

PRVÝ DEŇ

PATRIL JOHANITOM

Aj keď je organizovaný výskum tejto témy v radoch medievalistov predsa len exkluzívnou témou, ktorá začala byť intenzívnejšie rozvíjaná až od začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia, stretnutia sa zúčastnili dlhoroční a renomovaní bádatelia od Nemecka až po Estónsko ako napríklad profesor Karl Borchardt z Mníchova, profesor Klaus Militzer z Kolína, ale aj mladšia generácia historikov, ako je profesor Marek Smolinski z Gdańska, doktor Miroslav Svoboda z Mikulova či docent Libor Jan z Brna. Za Slovensko sa konferencie zúčastnil autor tohto článku a doktor Pavol Matula z Katedry histórie PF Univerzity Komenského v Bratislave.

Konferenciu otvorilo vystúpenie Vladimíra Richtera, ktorý interpretoval liturgické skladby ako Ave, stillans melle alvearium, Ave. Benedicta Maria či Ave, yerarchia celestis. Sotva doznel majestátny spev Candens ebur castitatis, slova sa ujal estónsky profesor Kristian Tomaspoe z Lecce, aby referoval o stave výskumu duchovných rytierskych rádov v Európe. Po ňom nasledovali prednášajúci s témou, ktorú až na niekoľko drobných výnimiek predstavovali dejiny johanitského rádu.

Záujem odborníkov o nich vyplýva predovšetkým z faktu, že johaniti sú najstaršou (a v podstate dodnes existujúcou) rytierskou rehoľou. Už v roku 1050 založili talianski kupci útulok na ošetrovanie pútnikov v blízkosti Svätého hrobu v Jeruzaleme. Pri ňom stála kaplnka sv. Jána Krstiteľa, podľa ktorého sa pomenovali. Po dobytí Jeruzalema križiakmi (1099) dal Raymund de Pruy ošetrovateľom stanovy, ktoré pápež potvrdil v roku 1113. Spočiatku neboli rytierskou rehoľou, vojakov si iba najímali a rytiersky stav sa u nich objavil až neskôr. Rytieri nosili čierny plášť s bielym krížom (v bojovom poli červený plášť s bielym krížom). Pri zdruvujúcej porážke pri Hattíne v roku 1187 však zahynuli na bojisku takmer všetci rytieri, čo bola katastrofa, z ktorej sa johaniti, podobne ako templári spamätávali veľmi dlho. Až do roku 1291 bojovali vo Svätej zemi, po páde poslednej kresťanskej pevnosti - Akkone sa ale presťahovali na egejský ostrov Rodos. Na tento ostrov podnikla útoky rozpínajúca sa Osmanská ríša. Útoky v rokoch 1322, 1440 a 1480 však pre Osmanov skončili neúspechom. Rytierov na čele s veľmajstrom Philippom Villiers de Lisle-Adam pokoril až Sulejman I. v roku 1522. Veľmajster bol nútený prijať pomerne veľkorysú podmienku kapitulácie. Rytieri ktorí prežili, mohli slobodne odísť a odviezť so sebou všetky posvätné relikvie. Po nútenom exode im rímsky cisár a španielsky kráľ Karol V. za symbolickú daň jedného loveckého sokola daroval v roku 1530 Maltu. Sídlo rádu sa tak stal skalnatý polostrov Sciberras. Pevnosť San Angelo bola zasa sídlom veľmajstra. Sulejmanovej dobyvateľskej politike sa teraz dostala do cesty Malta, ktorá bola predstupňom k invázii na Si-

Faksimile listiny súdneho procesu s templármi (Processus contra Templarios): jediné v Česku a na Slovensku

Rytierske duchovné rády v Európe

cíliu. Obliehanie Malty začalo 19. mája 1565. Na čele vojsk stál sedemdesiatpäťročný paša Mustafa. Hlavným veliteľom Malty bol veľmajster Jean de La Valette. Jediná pomoc zvonku prišla 29. júna v podobe siedmich stoviek dobrovoľníkov a španielskych vojakov. 7. septembra 1565 pristála v zátok Mellihela flotila sicílskeho miestokráľa dona Garcíu v počte 8000 mužov a Turci boli nakoniec v rozhodujúcej bitke porazení. 8. septembra 1565 sa obliehanie skončilo, ale pevnosti boli zničené, pričom zahynulo 250 rytierov a vyše 7000 ďalších ozbrojencov.

Obdobie za la Velletta bolo obdobím rozkvetu rádu, po ktorom sa začal úpadok. Pohroma však bola dokonaná až za nemeckého veľmajstra Ferdinanda Hompescha. Keď Napoleon na výprave do Egypta žiadal 9. júna 1798 o prístup do prístavu a nebolo mu to dovolené, zaútočil na Maltu. Nakoniec bolo na lodi Orient v noci 12. júna podpísané odstúpenie ostrova republike, neskôr sa ho však zmocnili Angličania a johanitom ho už nikdy nevydali. V roku 1879 bol rád pápežom Levom XIII. znova obnovený a od tej doby má sídlo v Ríme. Jeho dnešná činnosť je prevažne charitatívneho zamerania. Podľa medzinárodného práva je rád suverénnym neštátnym subjektom sídliačim v Ríme a ovládajúcim pevnosť St. Angelo na Malte od reštítúcie v roku 1998. Rád vydáva vlastné mince, poštové známky a používa vlastnú značku áut. Udržiava úplné diplomatické styky s 93 štátmi sveta, v ďalších šiestich je zastúpený a disponuje má štatútom pozorovateľa v OSN.

V tematickom bloku venovanom histórii rytierov sv. Jána referovali docent Libor Jan, ktorý sa venoval rozvoju ich českých priorstiev po prevzatí majetku templárov, profesor Marek Smolinski zase pôsobeniu johanitov v Pomorí, zatiaľ čo doktor Miroslav Svoboda a Jiří Mitáček hovorili opätovne o rozvoji ráduvého majetku v Čechách. O dochovaných písomnostiach českého veľmajstra Siemowita z Tešína informovala doktorka Maria Starnawska a jej kolega Stanislav Petr zase o rukopisnej pozostalosti johanitskej komendy v Prahe.

TEMPLÁRI

NESMELI CHÝBAŤ

Aj keď je rád johanitov najstarší a dodnes existujúci v podobe maltézskych rytierov, najznámejší z duchovných rytierskych reholí sú nepochybne templári. Tento rád založili v rokoch 1118 - 1119 francúzski šľachtici Hugo de Payne a Godefroi de Saint-Omer a jeho hlavnou úlohou bolo chrániť pútni-

kov prichádzajúcich do Svätej zeme. Kráľ Balduin im dal do užívania časť svojho paláca, kde pred tým stál Šalamúnov chrám. Na koncile v Troyes (1128) bol tento rád schválený a jeho prvým predstaveným sa Hugo de Payne. Rád sa s podporou sv. Bernarda rýchlo rozšíril a od pápeža Eugena III. dostali rytieri povolenie nosiť svoj odznak - červený kríž na bielom plášti.

Templári a johaniti mali rovnakú štruktúru a boli rozdelení do troch kategórií: prvou boli rytieri, z ktorých bol volený veľmajster s absolútnou mocou a šľachtickým pôvodom, druhú tvorili seržanti z radov nižšej aristokracie a tretiu kňazi, ktorí pôsobili ako vojenská kaplna a plnili rôzne duchovné povinnosti. „Zaslúbení chudobe, mravnej čistote a poslušnosti sa stali počas doby, kedy vzrastal ich počet, zborom vysoko profesionálnych vojakov, ktorí nemali vo vtedajšom svete súpera,“ napísal britský historik Anthony Bridge. „Tvorili elitnú jednotku a boli si toho vedomí. Ich odvaha sa stala medzi spojencami i nepriateľmi prislovecnou. Boli pripravení ísť hneď a kamkoľvek a bojovali vždy na najnebezpečnejších miestach. Pokiaľ sa vôbec niektorí križiaci priblížili Chaucerovej romantickej predstave ideálnych rytierov, potom to boli johaniti a templári na vrchole svojho rozkvetu.“

Potom však prišiel krutý pád. Na základe vykonštruovaných obvinení sa francúzsky kráľ a súčasne i najväčší dlžník templárov Filip IV. Pekný rozhodol mocný rád zničiť. V piatok 13. októbra 1307 nechal zatknúť veľmajstra Jacqua de Molaya a najvýznamnejších templárov, ktorých neskôr popravili a majetky rádu boli konfiškované v prospech koruny. Oficiálne boli templári zrušení na viedenskom koncile 22. marca 1312, a to aj proti vôli väčšiny zúčastnených.

Templári sa ako téma objavili v prednáške doktora Christiana Vogela zo Saarbrückenu, ktorý referoval o organizácii templárskeho rádu v Strednej Európe či docenta Miroslava Plačka z Bzence hovoriaceho o ich najvýznamnejších, doteraz dochovaných stavbách v Templštejne a Čejkovicích. Témy tohto referátu sa vo svojom príspevku dotkol aj docent Martin Wihoda z Brna, keď referoval o architektúre rytierskych duchovných rádov v českých krajinách. O rytierskych reholiach v širšom kontexte dejín krížových výprav prednášal doktor Jiří Knap a originálnym vystúpením o Ráde rytierov sv. Juraja obohatil program profesor Heinz Dopsch zo Salzburgu.

RÁD NEMECKÝCH RYTIEROV

Nakoniec musíme spomenúť rád nemeckých rytierov, ktorý založil Fridrich Švábsky počas tretej križiackej výpravy. Išlo o najmladší z troch rytierskych rádov oficiálne schválený v roku 1198 pápežom Klementom III. Po páde Akkonu bolo sídlo veľmajstra presunuté najprv do Benátok, neskôr do pruského Marienburgu k ochrane priľahlého územia pred kumánskymi nájazdmi. V oblasti Baltského mora si tak rád vytvoril samostatný štát na čele s veľmajstrom,

vybudovali v Kráľovci. V roku 1525 prestúpil veľmajster Albrecht z Brandenburska na evanjelickú vieru a z rádových území sa stalo svetské protestantské vojvodstvo, závislé na Poľsku. Sídlo rádu bolo opäť preložené do Mergentheimu v nemeckom Württembersku (a medzi jeho vysokými majstrami sa až do prvej svetovej vojny nachádzalo množstvo príslušníkov habsburskej dynastie). Na prelome 18. a 19. storočia stratil rád veľkú časť majetkov a pozemkov, Napoleon Bonaparte v roku 1809 ho dokonca prikázal rozpustiť. Roku 1834 dostal nové pravidlá, ďalej existuje už len ako hospitálny rád so sídlom vo Viedni. Postupne stratil územia a vplyv, hoci nezanikol úplne a existuje dodnes. Jeho príslušníci žijú v Nemecku, Rakúsku a Švédsku, pričom sa venujú hlavne charitatívnej práci, ako to bolo kedysi na začiatku.

Svoje poznatky o územiach rádu nemeckých rytierov na území dnešného Nemecka predstavil profesor Klaus Militzer, zatiaľ čo doktor Karol Polejowski z Gdańska hovoril o účasti francúzskych rytierov v bojoch teutónskeho rádu s Poľskom v prvej polovici 15. storočia, ktoré sa stali aj témou referátu doktora Krzyszofa Kwitkowského z Torune. Doktor Martin Čapský z Opavy zase hovoril o výsledkoch výskumu pobytu rádu nemeckých rytierov v Čechách.

DOBRA SPRÁVA

PRE BUDÚCNOSŤ

Trojdná konferencia mimoriadneho významu pre bádateľov rytierskych rádov bola pre ďalší vývoj bádania zásadným prínosom a úspešným priebehom je aj dobrou správou pre budúcnosť. Bolo by však určite žiaduce, keby sa stretla aj v radoch slovenských medievalistov s väčším záujmom, ako tomu bolo doteraz. Pre tých, ktorí by sa chceli oboznámiť s jej závermi, neostáva len odporučiť zborník, vychádzajúci koncom tohto roka nákladom Masarykovej univerzity, v ktorom sa ocitne aj štúdia autora tohto článku v spolupráci s Pavlom Matulom o reflexii templárskeho rádu v staršej historickej spisbe na Slovensku.

MILOŠ JESENSKÝ

Uvedenie knihy o templároch. Sekt Sang Real v rukách riaditeľa Pavla Pastorka